

Neka "ostavština bude dosudjena ostalim nasljednicima bez obzira na nju kao da se nije niti rodila"¹ (Običaj odricanja od prava nasljeđivanja u Splitu 1919. – 1940.)

ZDRAVKA JELASKA MARIJAN

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se na temelju bilježničkih spisa istražuju običaji vezani uz odricanje od prava nasljeđivanja u slučajevima ranijeg dobivanja dijela dobara, te s tim usko povezani običaji davanja miraza djevojkama. Analizirane su pogodbe o odricanju od nasljednih prava koje su sklopile osobe s područja grada Splita u razdoblju između dvaju svjetskih ratova.

Ključne riječi: nasljedno pravo, obiteljsko pravo, miraz, Split, 1919. – 1940.

Uvodne napomene

Nekad, kao i danas, djeca su baštinila imovinu roditelja nakon njihove smrti. No, ako su za života roditelja dobila dio, tada su se odricala daljnjeg prava na nasljedstvo. Običaj odricanja povezan je s običajem davanja miraza djevojkama prilikom udaje, ali i s običajem da djevojke ne baštine nekretnine. U obiteljima s većim brojem djece povezan je i sa školovanjem djece, izborom zanimanja drukčijeg od roditeljskog, odvajanjem jednog ili više sinova od obitelji i odseljenjem odrasle djece na druga područja.

Običaj po kojem djevojke ne nasljeđuju nekretnine, već u vrijeme udaje ili smrti roditelja dobivaju samo pokretna dobra, vrlo je star. Trag tog običaja u Dalmaciji može se naći još u srednjem vijeku, no u većoj je mjeri to baština mletačkog razdoblja. Mletačka je vlast, nakon što je zagospodarila Dalmacijom 1420. godine uvela u dalmatinskim komunama, po uzoru na svoje područje, zakonske odredbe prema kojima kćeri nisu mogle nasljeđivati nekretnine, ako postoje sinovi, kako bi se izbjeglo usitnjavanje zemljoposjeda. Prije toga

¹ Citat je dio uobičajene formulacije u pogodbama odreke koje je sastavljao javni bilježnik Lujo Kargotić. Vidi: Državni arhiv u Splitu (dalje: DAS), Javni bilježnici srednje Dalmacije (dalje: JBSD), Kargotić, kut. 89.-114.

su u Dalmaciji takve odredbe bile rijetke i uglavnom ih nalazimo u južnim područjima Dalmacije. Na području Splita muška i ženska djeca su bila izjednačena u nasljeđivanju.²

Običaj da kćeri ne baštine zemlju, ako postoje sinovi, već je u ranom novom vijeku bio proširen na svim hrvatskim područjima, te u mnogim europskim zemljama. Velike je promjene u sustav nasljeđivanja donijelo tek donošenje i uvođenje austrijskoga općega građanskog zakonika u XIX. stoljeću. Taj zakon nije propisivao zabranu nasljeđivanja nekretnina, a djecu je izjednačio u pravu nasljeđivanja.³ Točnije, pri bezoporučnom nasljeđivanju sva su djeca imala pravo na jednake dijelove,⁴ dok je pri oporučnom nasljeđivanju poštovana volja oporučitelja s tim što je svakom djetetu morao ostaviti barem nužni dio dobara.⁵ Ipak, rašireni običaj po kojem su djevojke dobivale samo opremu, a ne i zemlju, na razne je načine nastavio postojati i tijekom XX. stoljeća. Uglavnom se smatralo kako je s mirazom djevojka dobila nužni dio, pa kasnije nema pravo naslijeđa. Austrijski zakonski propisi vezani uz brak i nasljeđivanje imovine ostali su u Dalmaciji na snazi i tijekom razdoblja prve jugoslavenske države.⁶ Pitanje jednakosti djece pri nasljeđivanju, kao i slična pitanja za područje Hrvatske u međuratnom razdoblju malo su obrađivana. Iznimku predstavlja rad Suzane Leček o seljačkim obiteljima na području sjeverozapadne Hrvatske. O postojanju dogovora o odricanju od daljnjeg prava nasljeđivanja u slučajevima isplate miraza na tom području svjedoče kazivanja živih osoba ili oporuke u kojima se navodi postojanje usmenog dogovora.⁷ Za razliku od seoskih područja sjeverozapadne Hrvatske, u Dalmaciji se u međuratnom razdoblju običavalo sastavljati bilježnički spis, iako ne uvijek, o čemu svjedoče oporuke u kojima se ponekad navodi i postojanje usmenih dogovora. Postojanje posebne vrste spisa daje veće mogućnosti istraživanja običaja odricanja od prava nasljeđivanja, kao i svih običaja vezanih uz davanje miraza. Na temelju tih ugovora u ovom se radu obrađuje običaj odricanja od prava nasljeđivanja i davanja miraza djevojkama prilikom udaje na području grada Splita u razdoblju između dvaju svjetskih ratova. Jedno od temeljnih

² Luj MARGETIĆ, *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb 1996., 225.-235.

³ Opći austrijski građanski zakonik (dalje: OGZ), ur. F. J. Spevec, Zagreb 1899. O oporučnom i bezoporučnom pravu nasljeđivanja vidi: §§ 552-824, 179.-257.

⁴ OGZ, § 732, 228: "Ako pokojnik ima djece zakonite prvoga koljena, zapada ih svekoliko nasljedstvo, bila djeca muškoga ili ženskoga spola, rodila se za života pokojnikova ili poslije smrti njegove. Ako je više djece razdjeljuju nasljedstvo po broju svojem na jednake dijelove."

⁵ OGZ, § 762, 238.

⁶ Ferdo ČULINOVIĆ, *Državnopravni razvitak Jugoslavije*, Zagreb 1963., 224.-228., Bertold EISNER, *Međunarodno, međupokrajinsko (interlokalno) i međuvjersko bračno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Zagreb 1935., 5.

⁷ Suzana LEČEK, *Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918.-1941.*, Zagreb 2003., 433.-452.

pitanja koje se u vezi s tim postavlja je pitanje je li običaj odricanja bio ograničen samo na stanovništvo koje je živjelo od poljoprivrede ili se primjenjivao i u obiteljima kojima su druga zanimanja bila izvor prihoda. Nadalje, postavlja se i pitanje je li običaj bio ograničen samo na kćeri, odnosno u kojoj mjeri se odnosio i na sinove. Postavlja se i pitanje kakvu i koliku naknadu su dobivala djeca koja su se odricala nasljednih prava.

Nakon I. svjetskog rata Split je postao upravno središte Dalmacije. U demografskom smislu Split je bio najmnogoljudniji grad u Dalmaciji već u XIX. stoljeću.⁸ Prema zadnjem popisu stanovništva provedenom prije I. svjetskog rata, godine 1910. grad Split je imao 21.407 stanovnika.⁹ Prema popisu stanovništva provedenom 1921. godine Split je imao 25.045 stanovnika,¹⁰ a prema popisu provedenome 1931. godine 35.417 stanovnika.¹¹ Na kraju 1940. godine, prema općinskim podacima, Split je imao 46.001 stanovnika.¹² Unatoč značaju Splita kao upravnog, prometnog i industrijskog središta, kao i u drugim dalmatinskim gradovima znatan dio gradskog stanovništva još uvijek se bavio poljoprivredom. Točnih podataka o strukturi stanovništva prema zanimanjima za područje samoga grada nema, ali postoje podaci o strukturi stanovništva prema приходima od pojedinih djelatnosti za područje Općine Split koji mogu biti dobar pokazatelj. Na području Općine Split, prema konačnim rezultatima popisa 1931. godine, od poljoprivrede, kojoj je pridruženo i ribarstvo, živjelo je 27% stanovništva, od prihoda u javnim službama (uključujući i vojsku) i slobodnim zanimanjima 18%, od prihoda od obrta i industrije 14% stanovništva, od zanimanja vezanih uz promet 11%, dok su za ostale djelatnosti postoci niži. Ovim su podacima obuhvaćeni i radno aktivni stanovnici i izdržavane osobe.¹³ U to je vrijeme u gradu živjelo oko 80% stanovništva Općine Split,¹⁴ pa su navedeni podaci samo približni pokazatelj. U gradu je vjerojatno bio nešto niži postotak stanovništva koje je živjelo od poljoprivrede i ribarstva, a nešto viši postotak stanovništva koje je živjelo od drugih zanimanja. Ipak, od prihoda vezanih uz poljoprivredu vjerojatno je u gradu još uvijek živjelo oko $\frac{1}{4}$ stanovništva.

⁸ Upravno središte Dalmacije do 1918. godine bio je Zadar, no već popisi stanovništva provedeni krajem XIX. stoljeća pokazuju da je Split imao veći broj stanovnika. Usporedi: *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991.*, priredili: J. Gelo, I. Crkvenčić, M. Klemenčić, Zagreb 1998., sv. 2, 783., sv. 5., 2908., 2982., 3036., 3412.

⁹ *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske 1880-1991.*, sv. 5., 2908.

¹⁰ *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine*, Sarajevo 1932., 425.

¹¹ Branislav RADICA, *Novi Split: monografija grada Splita od 1918-1930 godine*, Split 1931., 99.

¹² *Novo doba*, god. XXIV., br. 75, 17. 3. 1941., 6.

¹³ *Godišnjak banske vlasti Banovine Hrvatske 1939. – 20. VIII. 1940.*, Zagreb 1940., 321.

¹⁴ Postotak je izračunan prema podacima o odnosu broja stanovnika grada i sela u Općini Split objavljenim u: B. RADICA, *n. dj.*, 98.-99.

Forma i sadržaj pogodbi o odricanju od prava nasljeđivanja

Pogodbe odreknuća sklapane pred javnim bilježnicima sa sjedištem u Splitu tijekom međuratnog razdoblja imaju vrlo sličnu formu, ali se neke formulacije karakteristične za ovu vrstu spisa razlikuju od bilježnika do bilježnika. Nakon utvrđivanja stranaka u pogodbi i navođenja osnovnih podataka o tim strankama, pogodbom se utvrđuje tko se odriče prava koja može imati na temelju oporučnog ili zakonskog nasljeđivanja i na čiju se imovinu (ostavštinu) tog prava odriče, a tko prihvaća to odreknuće. Zatim se navodi ugovorena cijena. U završnom dijelu navode se pravne posljedice odreknuća. Formulacije tog dijela razlikuju se ovisno o bilježniku koji je sastavljao spis, no smisao im je isti. Sklapanjem pogodbe, prestaje nasljedno pravo osobe koja se odrekla te ta osoba neće biti pozvana na ostavinsku parnicu. Službeno se ta osoba odriče prava na imovinu roditelja u njihovu korist, no kako se uvijek naglašava da će ostavština biti podijeljena među ostale nasljednike nakon smrti roditelja, odreknuće je zapravo išlo u korist ostalih nasljednika.

Među splitskim javnim bilježnicima međuratnog razdoblja najjednostavniji završni dio pogodbi odreknuća pisao je bilježnik Jerko Alberti koji je djelovao na početku XX. stoljeća.¹⁵ On je samo običavao navesti kako je primljenom vrijednošću osoba koja se odriče “potpuno i sasvim podmirena kojeg mu drago prava” na ostavštinu osobe koja prima odreknuće, najčešće svog oca. No, dok je Albertijev završni dio kratak i jednostavan, on je jedini među splitskim bilježnicima uz cijenu navodio i točno vrijeme i okolnosti isplate.¹⁶ Nešto složeniji završni dio pisao je bilježnik Lujo Kargotić koji je djelovao istovremeno s Albertijem.¹⁷ Kao njemu svojstvena formulacija može se navesti sljedeća formulacija iz pogodbe sklopljene 1922. godine, koju je jedan splitski “posjednik” sklopio sa svoje dvije kćeri. U toj pogodbi, nakon detalja o cijeni, kćeri “stavlja-

¹⁵ Njegovi se spisi u Državnom arhivu u Splitu vode pod imenom Jerolim Alberti, no na samim spisima u zaglavlju uvijek stoji: *Girolamo conte degli Alberti*, a na isti se način ovaj notar i potpisivao na kraju spisa. Međutim, ako netko od ostalih međuratnih splitskih notara spominje ovog bilježnika ili njegove spise, navodi ga kao Jerka Albertija pa je taj oblik njegova imena i ovdje preuzet. Kao javni bilježnik J. Alberti je radio od 1906. do 1926. godine. Usporedi: DAS, JBSD, Alberti, kut. 1-50 za razdoblje 1906.-1926.

¹⁶ DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9228/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11081/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11355/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.

¹⁷ Lujo Kargotić je djelovao kao javni bilježnik od 1887. do 1932. godine.

ju odmah svoga oca u krijepost ove pogodbe, oblašću da unaprijed raspolaže sa svojim imanjem bez ograničenja jer su one bile podpuno podmirene i njihovo nasljedno pravo je utrnuto na ostavštinu svoga oca, pristaju da niti one niti njihovi nasljednici ne budu zvani pri ostavinskoj razpravi uslijed smrti njihova oca i da ostavština ovoga bude dosudjena i uručena ostalim nasljednicima bez obzira na njih kao da se nisu niti rodile”.¹⁸ Redosljed pojedinih formulacija nije bio isti u svakom spisu. Primjerice, u jednom spisu iz 1923. godine kojim se nasljednih prava odriče jedan redovnik stoji kako odricatelj “stavlja odmah svog oca u krijepost ove pogodbe, oblašću da unaprijed raspolaže sa svojim imanjem bez obzira na njega kao da se nije niti rodio, pristaje da ne bude pozvan pri ostavinskoj razpravi uslijed smrti svoga oca i ostavština ovoga bude dosudjena i uručena ostalim nasljednicima bez obzira na njega”.¹⁹ Ovako tešku zaključnu formulaciju kojom djeca ovlašćuju roditelje neka dalje postupaju kao da se ona nisu ni rodila, ne nalazimo u ostalih splitskih javnih bilježnika međuratnog razdoblja.

Za svoje je stranke bilježnik Petar Kamber običavao navesti: “...očituje, da je utrnuto svako pravo njoj (njemu) pripadajuće na ostavštinu očevu (i/ili majčinu), tako da ni ona (on) ni njezini (njegovi) nasljednici ili baštinici neće imati pravo da učestvuju odnosnom raspravljajući ostavštine oca (i/ili majke)”. Uz to se stranke odriču prava pobijanja pogodbe odreke “ma bilo skojeg razloga”, uz što se posebno ističe “a osobito onog glede manjkavosti procjene” ili “radi oštećenja preko polovice vrijednosti” ili jedno i drugo.²⁰ Ovakvog odricanja prava pobijanja spisa nema u spisima bilježnika Albertija, a u spisima bilježnika Kargotića načinjenima do sredine 1930. godine vrlo rijetko. Odricanje od prava pobijanja pogodbe odreknuća zbog pomanjkanja procjene i “ozlede preko polovice vrijednosti” u Kargotićevim spisima redovito nalazimo tek od kolovoza 1930. godine dalje.²¹

¹⁸ DAS, JBSD, Kargotić, 27644/1922. Istovjetne ili vrlo slične formulacije nalaze se i u ostalim njegovim spisima ovog tipa. Vidi: Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25599/1920., 25606/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28087/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925., 31331/1926., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.

¹⁹ DAS, JBSD, Kargotić, 28350/1923.

²⁰ Petar Kamber je kao javni bilježnik u Splitu djelovao od 1928. do 1942. godine. Prije toga bio je javni bilježnik u Trogiru, uz što je 1926.-1928. bio i zamjenik bilježnika Albertija u Splitu. Formulacije u pogodbama odreknuća koje je on sastavio u spisima: DAS, JBSD, Kamber, 224/1925., 221/1928., 147/1928., 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5031/1939., 5167/1940.

²¹ Vidi bilješku 18.

U pogodbama odreknuća koje je sastavio bilježnik Petar Stalio nalazimo formulacije vrlo slične onima u spisima bilježnika Petra Kambera. Njegove stranke izjavljuju kako njihovo nasljedno pravo tom pogodbom prestaje, pristaju da ne budu pozvane na ostavinsku raspravu, te se odriču prava pobijanja pogodbe.²² Sličnim, ponegdje i istovjetnim riječima pogodbe odreke zaključuje i bilježnik Bruno Katalinić.²³ Bilježnik Ivo Uglešić u spisima pisanim sredinom tridesetih godina u završnom dijelu pogodbe prvo navodi kako se stranke odriču prava pobijanja pogodbe “zbog povrede preko polovice vrijednosti”. Nakon toga navodi kako stranke koje primaju odreknuće “postaju subjektima prava” kojih se odrekla njihova kći ili sin, te kako kći ili sin pristaju “da se ostavinska rasprava provede bez njezinog (njegovog) učestvovanja, te da ostavština bude dosuđena bez obzira na nju (njega)”. U drugoj polovici tridesetih godina u njegovim se spisima gubi izjava stranaka kojom se odriču prava pobijanja spisa.²⁴ Pogodbe odreke u spisima javnog bilježnika Tome Polića vrlo su rijetke. Onih nekoliko sastavljenih vrlo je kratko u odnosu na istu vrstu spisa koju su sastavljali drugi bilježnici.²⁵ Nejasno je zašto se odredba o odricanju od pobijanja pogodbe ponekad u bilježničkom spisu navodi, a ponekad ne. Promjena zakona tijekom međuratnog razdoblja nije bilo, pa je moguće da

²² Petar Stalio je kao javni bilježnik u Splitu djelovao od 1928. do 1932. godine. Formulacije u pogodbama odreknuća koje je on sastavio u spisima: Stalio, 323/1929., 334/1929., 662/1931., 707/1931.

²³ Bruno Katalinić je kao javni bilježnik u Splitu djelovao od 1927. do 1944. godine. Formulacije u pogodbama odreknuća koje je on sastavio u spisima: DAS, JBSD, Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 531/1928., 533/1928., 543/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2267/1929., 2441/1929., 2533/1929., 2551/1930., 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3468/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4060/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 644/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 100/1935., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 134/1936., 147/1936., 156/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 71/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.

²⁴ Ivo Uglešić je kao javni bilježnik u Splitu djelovao od 1933. do 1944. godine. Formulacije u pogodbama odreknuća koje je on sastavio u spisima: DAS, JBSD, Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 812/1938., 913/1939., 915/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

²⁵ Toma Polić je kao javni bilježnik u Splitu djelovao od 1932. do 1944. godine. Formulacije u pogodbama odreknuća koje je on sastavio u spisima: DAS, JBSD, Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.

je navođenje ove klauzule vezano uz zahtjeve stranaka ili neke slučajeve pokušaja pobijanja.

U većini slučajeva jednim se spisom daljnjeg prava nasljeđivanja odriče jedna osoba.²⁶ No, ima i dosta slučajeva u kojima se istim spisom daljnjega prava nasljeđivanja odriču dvije osobe.²⁷ Rjeđe su se istim spisom daljnjega nasljednog prava odricale tri,²⁸ četiri²⁹ ili čak pet osoba.³⁰ Zbog toga je ukupni broj osoba koje se odriču (325) bitno veći od broja spisa koji o tome svjedoče (272). Broj pogodbi sklopljenih u pojedinim godinama bio je različit, a kretao se od jedne (1926.) do trideset pogodbi godišnje (1921.). Godine s većim i

²⁶ Alberti 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9228/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11081/1922., 11146/1923., 11355/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925., 221/1928., 147/1928., 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5031/1939., 5167/1940.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25599/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27162/1921., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28087/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925., 31331/1926., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32477/1928., 32480/1928., 33670/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 531/1928., 533/1928., 543/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1896/1929., 2267/1929., 2441/1929., 2533/1929., 2551/1930., 2623/1930., 3233/1930., 3468/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4060/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 644/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 423/1934., 510/1934., 100/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 134/1936., 147/1936., 156/1936., 224/1936., 239/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 133/1937., 192/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 46/1939., 71/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 323/1929., 334/1929., 662/1931., 707/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 913/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

²⁷ DAS, JBSD, Alberti, 8592/1919., 9043/1920., 9230/1920., 9575/1920., 10339/1921., 10545/1921., 10674/1922., 10940/1922., 11291/1923., 11291/1923., 27161/1921., 27222/1921., 27644/1922., 32434/1928., 32898/1928., 34018/1930.; Katalinić, 1438/1929., 3466/1930., 3563/1930., 4048/1931., 316/1932., 470/1932., 640/1932., 316/1934., 517/1934., 202/1935., 194/1936., 276/1936., 636/1936., 128/1937., 506/1938., 672/1938., 693/1938., 651/1939.,; Uglešić, 812/1938., 915/1939.

²⁸ DAS, JBSD, Alberti, 9926/1921.; Katalinić, 673/1938.; Uglešić, 164/1936.

²⁹ DAS, JBSD, Kargotić, 25606/1920.; Katalinić, 259/1937., 129/1940.

³⁰ DAS, JBSD, Alberti, 9122/1920.

manjim brojem pogodbi izmjenjuju se tijekom cijelog razdoblja bez ikakvoga primjetnog pravila.³¹

Treba napomenuti kako su ovdje obrađene samo “pogodbe odreke” sklopljene između 1919. i 1940. godine, u kojima su sve stranke ili barem jedna od njih iz grada Splita. Osim tih pogodbi u spisima splitskih javnih bilježnika međuratnog razdoblja postoji i veliki broj pogodbi odreknuća koje su sklopile stranke iz sela tadašnje splitske općine ili sa šireg područja koje je gravitiralo Splitu.³² One ovdje nisu obrađene, no može se reći kako su po svojoj formi i sadržaju slične onima koje sklapaju osobe iz grada Splita. Slične ovim pogod-

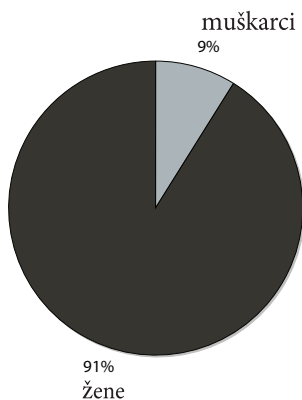
³¹ DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9228/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11081/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11355/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925., 221/1928., 147/1928., 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5031/1939., 5167/1940.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25599/1920., 25606/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27644/1922., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28087/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925., 31331/1926., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 531/1928., 533/1928., 543/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2267/1929., 2441/1929., 2533/1929., 2551/1930., 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3468/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4060/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 644/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 100/1935., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 134/1936., 147/1936., 156/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 71/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 323/1929., 334/1929., 662/1931., 707/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 812/1938., 913/1939., 915/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

³² Osim grada Splita, Općina je obuhvaćala sela Kamen, Kučine, Mravince, Solin, Vranjic, Slatine na otoku Čiovu, Stobreč i Žrnovnicu. Pogodbe koje su sklapali stanovnici ovih sela mnogobrojne su u spisima splitskih javnih bilježnika, kao i one koje su sklapali stanovnici drugih općina tadašnjega splitskog kotara, posebno općina Klis i Muć, te kaštelanskih općina.

bama kojima se djeca odriču daljnjeg prava na imovinu živih roditelja su pogodbe kojima su se djeca odricala imovine preminulog roditelja u korist živog roditelja ili u korist svoje braće i sestara. U nekim su bilježničkim spisima te pogodbe također određene naslovom “pogodba odreke”, dok su u nekima određene naslovom “pogodba ustupa nasljednih prava”, a ponekad su jednostavno određene naslovom “pogodba”.³³ Kako je riječ o drukčijem tipu odricanja, ove su pogodbe posebno obrađene na kraju članka.

Struktura stranaka pri sklapanju pogodbi odreknuća

Daljnjeg prava nasljeđivanja uglavnom su se odricale ženske osobe. Od 325 osoba koje su se tog prava u međuratnom Splitu odrekle javnobilježničkim spisom, čak njih 296 bile su ženskog spola, a samo 29 muškog spola. S obzirom na spol odricatelja nema uočljivih razlika između pogodbi sklopljenih na početku i na kraju razdoblja. Kako su se čak u 91% slučajeva daljnje prava nasljednog prava odricale ženske osobe, prema ovim bi se spisima moglo zaključiti kako se običaj odricanja od daljnjeg prava na imovinu roditelja uglavnom primjenjivao u ženske djece, a tek u maloj mjeri u muške djece.

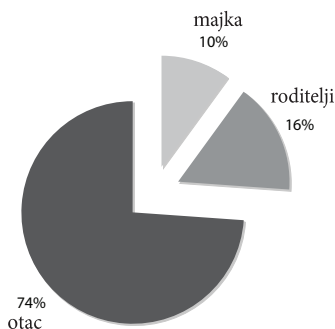
I. Struktura osoba koje se odriču prava nasljeđivanja prema spolu u pogodbama odreknuća 1919. – 1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene 1919. – 1940. u spisima bilježnika J. Albertija, L. Kargotića, P. Kambara, B. Katalinića, P. Stalia, T. Polića i I. Uglešića.³⁴

³³ O načinu naslovljavanja ovih spisa u međuratnom razdoblju u javnih bilježnika sa sjedištem u Splitu usporedi: DAS, JBSD, Alberti, kut. 38-51; Kargotić, kut. 89-114; Kamber, kut. 50-63; Katalinić, kut. 13-45, 50; Stalio, kut. 24-25; Polić, sv. 1-13, 17-18; Uglešić, kut. 4-19.

³⁴ Isto.

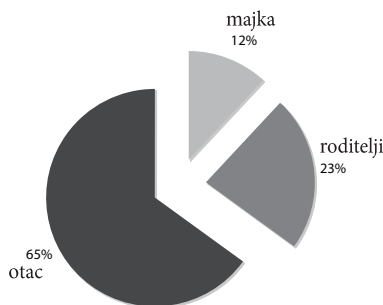
U većini slučajeva pogodbe odreknuća sklapane su između očeva i njihove odrasle djece i u njima su se odricatelji odricali daljnjeg prava na imovinu oca. No, neki su odricatelji pogodbu sklapali s majkom i u tim su se pogodbama odricali prava na njezinu imovinu. Dio pogodbi sklapan je s oba roditelja i u tim su se slučajevima odricatelji odricali prava na imovinu i oca i majke. Od 325 osoba koje su se odrekle daljnjeg prava nasljeđivanja u ovdje razmatranim pogodbama odreknuća sastavljenima između 1919. i 1940. godine, njih 224 se odreklo prava na imovinu oca i to u njegovu korist (68,9%). Samo 36 osoba odreklo se prava na imovinu majke i to u njezinu korist (11,1%), a 65 osoba se odreklo prava na imovinu oba roditelja i to u korist njih oboje (20%). Ako su pogodbe odreknuća sklapane s majkama, onda su to uglavnom bile obudovjele majke (88,9%). Rijetke su pogodbe odreke koje su sa svojom djecom sklapale samo majke, ako je otac bio živ (11,1%). Pri traženju odgovora na pitanje na čiju su se imovinu odnosile pogodbe odreknuća, pokazuju se značajne razlike s obzirom na vrijeme njihova sklapanja. Naime, pogodbe odreknuća u kojima se odricatelj odriče prava na imovinu oba roditelja znatno su češće u tridesetim godinama, nego u dvadesetim godinama. Ipak, i u dvadesetim i u tridesetim godinama većina se osoba odricala daljnje nasljednog prava na imovinu oca. Razlozi za ovu promjenu iz samih pogodbi se ne vide.

II. Pogodbe odreknuća s obzirom na pitanje na čiju imovinu se odriču pojedine osobe, odnosno u čiju korist se odriču u razdoblju 1919. – 1929.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene 1919. – 1929. u spisima bilježnika J. Albertija, L. Kargotića, P. Kambara, B. Katalinića i P. Stalija.³⁵

³⁵ DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9228/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11081/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11355/1923.,

III. Pogodbe odreknuća s obzirom na pitanje na čiju imovinu se odriču pojedine osobe, odnosno u čiju korist se odriču u razdoblju 1930. – 1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene 1930. – 1940. u spisima bilježnika L. Kargotića, P. Kambera, B. Katalinića, P. Stalia, T. Polića i I. Uglešića.³⁶

Analiza zanimanja odricatelja i njihovih roditelja ističe kako običaj odricanja od prava na nasljeđivanje nije bio u jednakoj mjeri prisutan u svim slojevima društva. Ako promatramo zanimanje očeva, možemo uočiti kako su pogodbe odreknuća sa svojom odraslom djecom najčešće sklapali težaci. Tride-

11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925., 221/1928., 147/1928.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25599/1920., 25606/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27644/1922., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28087/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925., 31331/1926., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 531/1928., 533/1928., 543/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2267/1929., 2441/1929., 2533/1929.; Stalio, 323/1929., 334/1929.

³⁶ DAS, JBSD, Kamber, 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5031/1939., 5167/1940.; Kargotić, 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 2551/1930., 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3468/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4060/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 644/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 100/1935., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 134/1936., 147/1936., 156/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 71/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 662/1931., 707/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 812/1938., 913/1939., 915/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

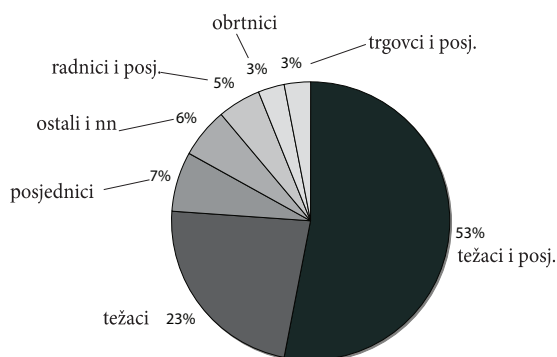
setih godina u bilježničkim spisima izraze težak i težaci postupno zamjenjuju izrazi zemljoradnik i zemljoradnici. S obzirom na razlike u načinu označavanja statusa, odnosno zanimanja pojedinih osoba u bilježničkim spisima međuratnog razdoblja ovdje je nužno iznijeti neke napomene jer neke razlike u označavanju zanimanja, odnosno statusa, utječu i na mogućnosti analize podataka. U prvim godinama nakon I. svjetskog rata bilježnici u spisima nisu navodili zanimanje, nego status, pa umjesto oznake "težak" bilježnici navode da je riječ o osobi "ruke težačke" ili rjeđe "težačkoga staleža". Ovakav način označavanja osoba s obzirom na status bilježnici Jerko Alberti i Lujo Kargotić zadržali su do kraja svog djelovanja.³⁷ Mlađi bilježnici koji su u Splitu radili od druge polovice dvadesetih godina nadalje označavali su osobe prema zanimanju.³⁸ Osim toga, za razliku od mlađeg naraštaja splitskih bilježnika, bilježnici Alberti i Kargotić razlikovali su osobe "ruke težačke", odnosno težake koji su obrađivali zemlju koja nije bila njihovo vlasništvo od osoba uz koje navode oznaku "posjednik ruke težačke", što se odnosi na osobe koje su obrađivale svoju zemlju. Pojam "posjednik ruke težačke" nestaje sredinom dvadesetih godina te ga kasnije ne nalazimo ni u spisima bilježnika Kargotića koji je djelovao do početka tridesetih godina. Slično načinu označavanja statusa težaka, bilježnici Alberti i Kargotić ne upotrebljavaju pojam "radnik", već osoba "ruke radničke" ili "posjednik ruke radničke". Kao i pojam "posjednik ruke težačke", tako se i pojam "posjednik ruke radničke" u bilježničkim spisima gubi sredinom dvadesetih godina. Do sredine dvadesetih godina u bilježničkim spisima razlikuju se i pojmovi "trgovac" i "trgovac i posjednik", te pojmovi "obrtnik" i "obrtnik i posjednik". Kako ovakvog načina označavanja statusa, odnosno statusa i zanimanja pojedinih osoba, nema u kasnijim godinama, u prikazu podataka odijeljeno je razdoblje od 1919. do 1925. godine od kasnijeg razdoblja.

Prema podacima za razdoblje od 1919. do 1925. godine većina očeva koja je sa svojom odraslom djecom sklapala pogodbe odreke, dakle većina primatelja odreknuća po zanimanju i statusu bili su težaci i posjednici, ili jezikom tih spisa rečeno "posjednici ruke težačke" (53%). Za njima su slijedili težaci odnosno osobe "ruke težačke" (23%). Prema tome, splitski su težaci, bilo oni koji su obrađivali svoju zemlju, bilo oni koji su uglavnom radili na zemlji u vlasništvu drugih i na njoj imali težačka prava, sa svojim potomcima i to uglavnom kćerima, sklopili ukupno nešto više od $\frac{3}{4}$ ukupnog broja pogodbi odreknuća sklopljenih od 1919. do 1925. godine. U odnosu na težake, ostali su stanovnici Splita vrlo rijetko sklapali pogodbe odreknuća sa svojim potomcima. Nešto je

³⁷ O načinu označavanja osoba prema statusu ili zanimanju usporedi spise u: DAS, JBSD, Alberti, kut. 38-51; Kargotić, kut. 89-114.

³⁸ O načinu označavanja osoba prema statusu ili zanimanju usporedi spise u: DAS, JBSD, Kamber, kut. 50-63; Katalinić, kut. 13-45, 50; Stalio, kut. 24-25; Polić, sv. 1-13, 17-18; Uglešić, kut. 4-19.

veći broj tek onih koji su navedeni kao “posjednici” (7%). S obzirom na činjenicu da su i posjednici živjeli od prihoda sa zemlje, iako je nisu sami obrađivali, može se zaključiti da je običaj odricanja od prava nasljeđivanja bio najčešći u osoba čiji su osnovni prihodi bili vezani uz zemlju te da se tradicija u njih najjače održavala. Među primateljima odreknuća mali je broj onih koji su navedeni kao radnici i posjednici (5%), obrtnici (3%), obrtnici i posjednici (2%), trgovci (1%), trgovci i posjednici (3%), umirovljenici (1%), ili im uopće nije navedeno nikakvo zanimanje, niti oznaka statusa (2%). Nazočnost ovih zanimanja u svakom slučaju pokazuje kako su se tradicionalni običaji održavali i u osoba čiji osnovni prihod više nije bio vezan uz zemlju, iako je s obzirom na njihov niski postotak očito i da je taj običaj lakše napuštan u obiteljima čiji osnovni prihodi nisu bili vezani uz zemlju.

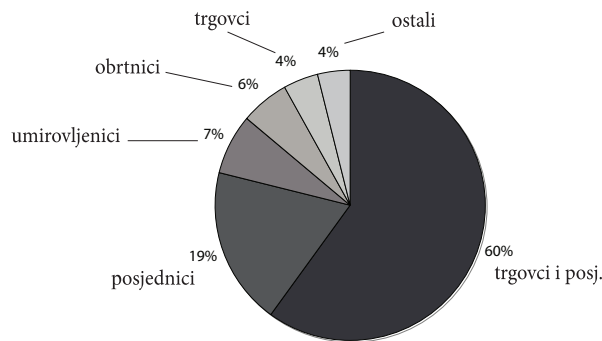
IV. Primatelji odreknuća (očevi) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1919. – 1925.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene s očevima ili s oba roditelja u razdoblju 1919. – 1925. u spisima javnih bilježnika J. Albertija, L. Kargotića i P. Kambara.³⁹

Nešto drukčije podatke nalazimo u pogodbama odreknuća sklopljenima između 1926. i 1940. godine. Pojam težak i posjednik, odnosno “posjednik ruke težačke” tada se više ne upotrebljava pa tako ova, u prethodnom razdoblju

³⁹ DAS, JBSD, Alberti 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9228/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25606/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27644/1922., 27991/1922., 28087/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925.

najbrojnija kategorija primatelja odreknuća nestaje. Umjesto toga, gledano apsolutno i gledano razmjerno, među primateljima odreknuća povećao se broj težaka, kao i broj posjednika. Prema podacima za razdoblje 1926. – 1940. očevi koji su sa svojom odraslom djecom sklapali pogodbe odreknuća (primatelji odreknuća) većinom su po zanimanju bili težaci (60%). Za njima su slijedili posjednici (19%). Tako i u ovom razdoblju među primateljima odreknuća daleko prednjače osobe čiji je osnovni prihod bio vezan uz zemlju i to bez obzira na njihov imovinski status. Među ostalim zanimanjima u ovom se razdoblju izdvaja skupina umirovljenika (7%), kojih u prethodnom razdoblju gotovo i nije bilo. U većini slučajeva je samo navedeno da je osoba umirovljenik (*pensioner*). U nekima je ipak navedeno kako je riječ o umirovljenim činovnicima te u jednom slučaju o umirovljenom profesoru, a u jednom o umirovljenom željezničaru. Za umirovljenicima, po zastupljenosti među primateljima odreknuća slijede obrtnici (6%) i trgovci (4%). Ostala su zanimanja rijetkost, no može se navesti kako su od ostalih zanimanja zabilježeni dva puta ljekarnik, te po jednom odvjetnik, pomorac, dnevničar, radnik i poštanski službenik.

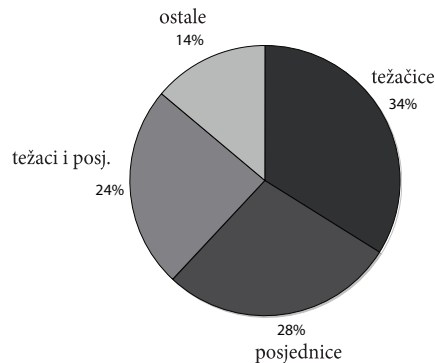

V. Primatelji odreknuća (očevi) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1926. – 1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene s očevima ili s oba roditelja u razdoblju 1926. – 1940. u spisima javnih bilježnika L. Kargotića, P. Kambera, B. Katalinića, P. Stalija, T. Polića i I. Uglešića. Brojevi spisa navedeni su u pratećoj bilješci.⁴⁰

⁴⁰ DAS, JBSD, Kamber, 221/1928., 147/1928., 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4940/1938., 5031/1939., 5167/1940.; Kargotić, 31331/1926., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 531/1928., 533/1928., 543/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1896/1929., 2267/1929., 2441/1929., 2551/1930., 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3468/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 36/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 134/1936., 156/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 323/1936., 365/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937.,

Ako promatramo zanimanja majki, već je na prvi pogled uočljivo kako je u ono vrijeme spektar ženskih zanimanja bio daleko uži od spektra muških zanimanja. Na prvi pogled u ženskom svijetu prevladavale su kućanice (*domaćice*). Od 101 ženske osobe koje se pojavljuju u bilježničkim spisima kao primateljice odreknuća njih 47 označene su kao kućanice, 22 kao osobe “ruke težačke”, “težačice” ili zemljoradnice, a 15 kao posjednice. Međutim, kao i u očeva, tako i u majki osoba koje su se odricale od daljnjeg prava nasljeđivanja, možemo uočiti značajne razlike između razdoblja do sredine dvadesetih godina i razdoblja nakon toga. Najveća razlika leži upravo u tome što među majkama kao primateljicama odreknuća do sredine dvadesetih godina uopće nema zabilježenih kućanica, već su one, slično kao i očevi, osobe “ruke težačke”, “posjednice ruke težačke” ili jednostavno “posjednice”. Među njima prevladavaju težačice (34%), a slijede ih posjednice (28%), te težačice i posjednice (24%). Dakle i ovdje osobe koje pripadaju težačkom sloju čine značajnu većinu. Uz njih se izdvajaju posjednice, odnosno osobe čiji su osnovni prihodi također vezani uz zemlju. Ostalih je zanimanja vrlo malo. Zabilježene su još samo radnice, te radnice i posjednice, a u jednom slučaju nije navedeno zanimanje. Broj spisa u kojima majke primaju odreknuće, same ili zajedno s očevima, daleko je manji od broja spisa u kojima odreknuće primaju očevi.

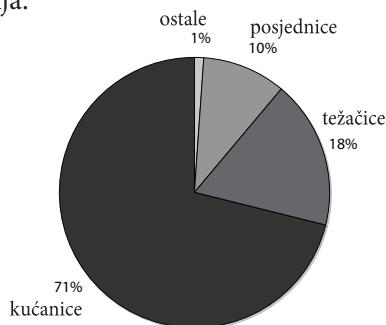
VI. Primateljice odreknuća (majke) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1919. – 1925.

62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 71/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 334/1929., 662/1931., 707/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 555/1937., 707/1938., 812/1938., 913/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene s majkama ili s oba roditelja u razdoblju 1919. – 1925. u spisima javnih bilježnika J. Albertija i L. Kargotića.⁴¹

U razdoblju između 1926. i 1940. godine situacija je sasvim drukčija. U to vrijeme među majkama, odnosno primateljicama odreknuća prevladavaju kućanice (71%). Težačica je daleko manje (18%), kao i posjednica (10%). Od ostalih zanimanja među primateljicama odreka u ovom je razdoblju zabilježena samo jedna primalja.

Broj ovih spisa nije toliki da bi se iz njih sa sigurnošću mogli izvlačiti zaključci koji se odnose na svo stanovništvo, pa i samo na splitske težake. No, oni ipak ističu kako je do sredine dvadesetih godina mnogo veći broj težačkih žena stalno ili povremeno radio sa svojim muževima na zemlji, nego kasnije. Kasnije su one vjerojatno u većoj mjeri bile usmjerene na kuću i kućne poslove. Možda je to bio znak porasta standarda, možda i školovanja, a možda i drukčijih shvaćanja. No, za točniji uvid u ove promjene trebalo bi istražiti bilježničke spise ranijeg razdoblja.

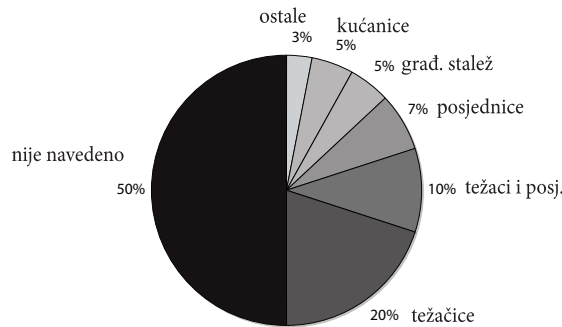
VII. Primateljice odreknuća (majke) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1926. – 1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća koje se odnose na stanovništvo grada Splita sklopljene s majkama ili s oba roditelja 1926. – 1940. u spisima javnih bilježnika L. Kargotića, P. Kambera, B. Katalinića, P. Stalija, T. Polića i I. Uglešića.⁴²

⁴¹ DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 9042/1920., 9461/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9926/1921., 10131/1921., 10560/1921., 10907/1922., 11081/1922., 11355/1923., 11742/1925.; Kargotić, 24552/1919., 25037/1919., 25599/1920., 25675/1920., 25868/1920., 26699/1921., 26892/1921., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28541/1923., 28889/1923., 29752/1925., 30186/1925.

⁴² DAS, JBSD, Kamber, 221/1928., 147/1928., 1862/1932., 4922/1938., 4940/1938.; Kargotić, 31331/1926., 34138/1930., 34683/1932.; Katalinić, 318/1928., 332/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2533/1929., 2551/1930., 3466/1930., 3931/1931., 4060/1931., 4128/1931., 4213/1931., 4214/1931., 5033/1931., 13/1932., 129/1932., 316/1932., 640/1932., 644/1932., 186/1933., 517/1934., 100/1935., 41/1936., 134/1936., 147/1936., 156/1936., 194/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 441/1936., 566/1936., 46/1937., 54/1937., 62/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 247/1939., 551/1940., 598/1940.; Stalio, 323/1929.; Uglešić, 57/1933., 11/1934., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 690/1938., 915/1939., 967/1939., 1482/1940., 1660/1940., 1664/1940.

Zanimanja kćeri, odnosno osoba koje su se navedenim pogodbama odricale prava na imovinu oca, majke ili oba roditelja, također pokazuju kako je ženskih zanimanja bilo daleko manje nego muških, ali pokazuju i postojanje nekih generacijskih razlika kada je u pitanju zanimanje, odnosno status ženskih osoba. Od ukupno 296 ženskih osoba iz međuratnog Splita koje su se bilježničkim spisom odrekle daljnjeg prava nasljeđivanja, za njih 153 (51,7%) navedeno je kako su po zanimanju kućanice (*domaćice*), a čak za 62 (20,9%) nije navedeno nikakvo zanimanje. Samo njih 39 (13,2%) navedene su kao težačice, dok je ostalih oznaka zanimanja ili statusa vrlo malo. Kao i u slučaju njihovih roditelja, bilježnički spisi pisani do sredine dvadesetih godina, kada su u pitanju oznake zanimanja, odnosno statusa, pokazuju bitnu razliku u odnosu na spine pisane u drugoj polovici dvadesetih godina i kasnije.

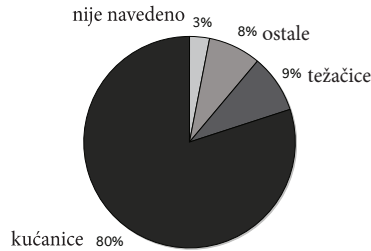
VIII. Ženske osobe koje se odriču prava nasljeđivanja (kćeri) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1919. – 1925.

Izvor: Pogodbe odreknuća u spisima javnih bilježnika J. Albertija i L. Kargotića koje se odnose na stanovništvo grada Splita, a u kojima se daljnjeg prava nasljeđivanja na imovinu roditelja odriču ženske osobe 1919. – 1925.⁴³

U razdoblju 1919. – 1925. godine za velik broj ženskih osoba koje su se odricale prava nasljeđivanja nije navođeno nikakvo zanimanje, niti kakva druga oznaka društvenog statusa (51%). Uglavnom su to djevojke čiji su roditelji bili

⁴³DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11355/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25606/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27644/1922., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28350/1923., 28541/1923., 28889/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925.

posjednici ili težači i posjednici, dok su kćeri težača često i same bile težačice (20%). Za manji je broj djevojaka navedeno da su težačice i posjednice (10%). Činjenica da su kćeri težača i posjednika i do pet puta češće bile bez zanimanja, nego što se navodilo kako su i same težačice i posjednice, upućuje na to da su imale imućnijim težačkim obiteljima kćeri ostajale u kući, bavile se kućanskim poslovima i nisu radile na zemlji. Za mali je broj odricateljica navedeno da su posjednice (7%). Za razliku od starijeg naraštaja ženskih osoba, u mlađih ženskih osoba i u ovom razdoblju nailazimo na kućanice, iako prilično rijetko (5%). Uz mali dio ženskih osoba koje se odriču prava nasljeđivanja bilježnici navode da su to osobe građanskoga staleža (5%). Kao pripadnice građanskoga staleža u ovim spisima bilježnici označavaju kćeri obrtnika i trgovaca, te u jednom slučaju kćer umirovljenog profesora. Ostala zanimanja i oznake statusa u djevojaka su rijetka, a ako se navode onda su to u ovom razdoblju radnice i u jednom slučaju služavka.

IX. Ženske osobe koje se odriču prava nasljeđivanja (kćeri) s obzirom na status i zanimanje u pogodbama odreknuća koje se odnose na područje grada Splita 1926. – 1940.

Izvor: Pogodbe odreknuća u spisima javnih bilježnika J. Albertija i L. Kargotića koje se odnose na stanovništvo grada Splita, a u kojima se daljnjeg prava nasljeđivanja na imovinu roditelja odriču ženske osobe 1926. – 1940.⁴⁴

⁴⁴ DAS, JBSD, Kamber, 221/1928., 147/1928., 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5167/1940.; Kargotić, 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 533/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2533/1929., 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4060/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 100/1935., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 147/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 334/1929., 662/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 915/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

Pogodbe odreknuća nastale u razdoblju 1926. – 1940. godine promatrane s obzirom na status i zanimanje odricateljica pokazuju kako je većina djevojaka i mladih žena ostajala kod kuće. Čak ih je 80% definirano kućanicama. U odnosu na ranije razdoblje bitno se smanjio broj djevojaka i mladih žena koje su radile na zemlji pa je za samo 9% njih navedeno da su težačice ili zemljoradnice. Pojam osoba “građanskog staleža” rijetko se upotrebljavao (2,2%). Vrlo je malo bilo posjednica (1,6%). Za 3,2% nije navedeno nikakvo zanimanje. Različita zanimanja navedena su za oko 3,8% djevojaka i mladih žena. One su po zanimanju bile krojačice, privatnice i činovnice. To su zanimanja koja ne nalazimo u odricateljica u ranijem razdoblju. S obzirom na činjenicu da ta zanimanja ne nalazimo ni u njihovih majki u istom razdoblju, ova se promjena ne može tumačiti tek promjenama nazivlja. Pojava ovih zanimanja vjerojatno se može uzeti kao svjedočanstvo boljeg stupnja školovanosti djevojaka i postupnog porasta broja zaposlenih djevojaka u odnosu na ranije razdoblje i u odnosu na naraštaj njihovih majki.

Već je rečeno kako su spisi kojima se muške osobe odriču daljnog prava nasljeđivanja rijetkost, a za područje grada Splita u međuratnom razdoblju ima ih samo 9,2% od ukupnog broja spisa. Od ukupno 29 muškaraca koji su se bilježničkim spisom odrekli daljnog prava nasljeđivanja veliki dio njih nije imao isto zanimanje kao njihovi roditelji. Oni koji jesu, vjerojatno su se zbog nekog razloga odlučili odijeliti od obitelji. U odnosu na osobe koje primaju odreknuće (roditelje) i ženske osobe koje su se odricale prava na imovinu, ova skupina pokazuje veliku šarolikost zanimanja. Među muškarcima koji su se odrekli daljnog prava nasljeđivanja nalazimo devet težaka, sedam obrtnika, po dva posjednika i činovnika, te po jednog trgovca, pomorca, pomorskog agenta, općinskoga geometra, banskog savjetnika, pjevača, inženjera, profesora i redovnika.⁴⁵

Okolnosti sklapanja pogodbi odreknuća

O okolnostima sklapanja pogodbi odreknuća i načinu isplate više govore spisi s početka međuratnog razdoblja nego kasnije. Razlike u navođenju okolnosti odreknuća ovisile su o bilježniku. Najprecizniji je u tome bio bilježnik Alberti. Nešto manje bilježnik Kargotić, dok su ostali bilježnici vrlo rijetko u

⁴⁵ DAS, JBSD, Alberti, 9228/1920., 10423/1921., 11081/1922., 31331/1926.; Kamber, 5031/1939.; Kargotić, 25599/1920., 25675/1920., 28087/1922., 28350/1923., 34018/1930.; Katalinić, 531/1928., 543/1928., 2267/1929., 2441/1929., 2551/1930., 3468/1930., 4128/1931., 644/1932., 134/1936., 156/1936., 259/1937., 71/1939.; Stalio, 323/1929., 707/1931.; Uglešić, 164/1936., 812/1938., 913/1939., 915/1939.

spis uključivali takve podatke. U velikom broju spisa, nakon utvrđivanja iznosa za koji je uslijedilo odreknuće, navedeno je kako je vrijednost primljena “prigodom vjenčanja”,⁴⁶ “u vezi vjenčanja”,⁴⁷ “s obzirom na njezino vjenčanje”,⁴⁸ “prilikom udaje” ili “prigodom udaje”.⁴⁹ Uglavnom su to spisi iz dvadesetih godina, no s obzirom na činjenicu da su tada notari detaljnije bilježili okolnosti sklapanja ovih pogodbi, nego kasnije, pretpostavlja se kako su i ostale pogodbe odreknuća bile u vezi s udajom. Slijedom navedenog, proizlazi kako su vrijednosti za koje se izjavljivalo odricanje od daljnjeg nasljednog prava u većini slučajeva ujedno i vrijednosti miraza.

Pitanje je u kakvom su vremenskom odnosu stajali odreknuća i vjenčanje. Iako su protuvrijednosti za odreknuće od nasljednih prava isplaćivane u vrijeme vjenčanja, to ne znači da je bilježnički spis o tome odmah sastavljan. Na to upućuje i činjenica da su se u nekim slučajevima daljnjeg prava nasljeđivanja odricale po dvije ili više kćeri, a nije vjerojatno da su se sve istovremeno udale. Određene odgovore na to pitanje daju neki bilježnički spisi i to u najvećoj mjeri oni koje je sastavio Jerolim Alberti. Primjerice, u jednome njegovu spisu iz 1919. godine, kojim se daljnjeg prava na imovinu majke-udovice odriču dvije kćeri, od kojih je jedna u vrijeme sklapanja pogodbe udana, a druga nije, za udanu kćer navodi da je vrijednost primila “ranije”, prigodom svog vjenčanja, dok se za drugu navodi kako je vrijednost primila “ovih dana” u vezi s vjenčanjem koje će tek uslijediti.⁵⁰ Sličnih slučajeva, u kojima se istim spisom nasljednog prava odriču dvije sestre od kojih je jedna u vrijeme sastavljanja spisa udana, a druga neudana, ima i kasnije. Tako u dva Albertijeva spisa iz 1922. godine nalazimo odreknuća dviju sestara (u svakom spisu). U oba slučaja se za udanu sestru navodi kako je vrijednost primila prigodom vjenčanja, dok se za neudanu sestru navodi kako je vrijednost primila u vezi s vjenčanjem “koje će slijediti kroz malo dana”.⁵¹ Rijetko se točnije navodi kad je bilo ono ranije vjen-

⁴⁶ DAS, JBSD, Alberti, 8758 /1919., 9026 /1919., 9122/1920., 9230/1920., 9238/1920., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10609/1922., 10674/1922., 10795/1922., 10940/1922., 11291/1923., 11355/1923., 11909/1925.; Kargotić, 24552/1919.

⁴⁷ DAS, JBSD, Alberti, 8592 /1919., 8787 /1919., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9869/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10573/1921., 10639/1922., 10673/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11065/1922., 11146/1923., 11291/1923., 11742/1925.

⁴⁸ DAS, JBSD, Alberti, 9294/1920., 9431/1920.

⁴⁹ DAS, JBSD, Alberti, 9575/1920., 9872/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921.; Kargotić, 25606/1920., 27848(2)/1922., 28889/1923., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 34018/1930.; Katalinić, 896/1928., 4539/1931., 4540/1931., 470/1932.

⁵⁰ DAS, JBSD, Alberti, 8592/1919.

⁵¹ DAS, JBSD, Alberti, 10674/1922., 10940/1922.

čanje udane sestre. Tek se u jednom spisu iz 1923. godine, kojim se prava nasljeđivanja također odriču dvije sestre, za udanu sestru navodi kako je vrijednost primila prigodom vjenčanja "otrag šest godina", dok se za neudanu sestru navodi kako je vrijednost primila u vezi s vjenčanjem koje će slijediti "sutra".⁵²

Iz nekih drugih spisa vidljivo je kako su oni u dosta slučajeva sastavljeni uoči vjenčanja i odreknuće tim spisima daju neudane djevojke. Ponekad nalazimo i izričite navode koji to potvrđuju. Primjerice, u pojedinim je spisima navedeno kako je odricateljica vrijednost primila "obzirom na nastajuće njezino vjenčanje",⁵³ u vezi s vjenčanjem koje će slijediti "večeras",⁵⁴ u vezi s vjenčanjem koje će slijediti "sutra",⁵⁵ u vezi s vjenčanjem koje će slijediti "kroz kratko vrijeme"⁵⁶ ili, najčešće, u vezi s vjenčanjem koje će "uslijediti kroz malo dana".⁵⁷ No, vremenski razmaci nisu uvijek bili tako kratki pa je u jednoj pogodbi zabilježeno kako je vrijednost primljena u vezi s vjenčanjem koje će slijediti "kroz tri ili četiri mjesecih".⁵⁸

S druge strane, u znatnom broju spisa prava nasljeđivanja se odriču udane žene. Teško je reći koliko je prošlo od njihova vjenčanja do sastavljanja spisa. Već je spomenut slučaj iz 1923. godine u kojem saznajemo kako je između vjenčanja i sastavljanja spisa prošlo šest godina. U jednom je spisu iz 1927. godine navedeno kako je odricateljica vrijednost primila prigodom udaje "pred sedam godina otprilike".⁵⁹ U jednom je spisu iz 1928. godine navedeno kako je odricateljica vrijednost primila prigodom udaje "pred godinu dana".⁶⁰ No, znalo je proći i mnogo više. Tako se u jednom drugom spisu iz 1923. godine navodi kako je žena koja se odriče prava na imovinu roditelja dogovorenu vrijednost primila još 1906. godine prigodom udaje.⁶¹ U jednom spisu iz 1936. godine stoji kako je odricateljica iznos primila 1918. godine, što znači da je u tom slučaju prošlo punih 18 godina.⁶² Vjerojatno nije uvijek prolazilo tako mnogo godina. No, ako bilježnički spis nije sastavljen u vrijeme vjenčanja, oči-

⁵² DAS, JBSD, Alberti, 11291/1923.

⁵³ DAS, JBSD, Alberti, 8787/1919.

⁵⁴ DAS, JBSD, Alberti, 9461/1920.

⁵⁵ DAS, JBSD, Alberti, 9294/1920., 9431/1920., 9505/1920.

⁵⁶ DAS, JBSD, Alberti, 11146/1923.

⁵⁷ DAS, JBSD, Alberti, 9447/1920., 9869/1921., 9901/1921., 9910/1921., 9919/1921., 10104/1921., 10374/1921., 10358/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10573/1921., 10639/1921., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11065/1922., 11714/1924., 11742/1925.

⁵⁸ DAS, JBSD, Alberti, 9466/1920.

⁵⁹ DAS, JBSD, Katalinić, 141/1927.

⁶⁰ DAS, JBSD, Katalinić, 896/1928.

⁶¹ DAS, JBSD, Kargotić, 28889/1923.

⁶² DAS, JBSD, Katalinić, 239/1936.

to je do sastavljanja znalo proći dosta vremena. Poticaj za njegovo sastavljanje vjerojatno je davala neka prigoda kad su se sređivali obiteljski poslovi ili su pojedine osobe iz nekih svojih razloga same htjele urediti svoje poslove i dogovore. Takve su prigode očito nastajale u vrijeme vjenčanja druge djece, a ima i slučajeva u kojima je "pogodba odreke" kao bilježnički spis načinjena u isto vrijeme kada i oporuka majke ili oca koji primaju odreknuće.⁶³

Načini isplate

Vrijednost za koju je ugovoreno odreknuće nije uvijek isplaćivana u novcu. U bilježničkim spisima u kojima su okolnosti detaljnije navedene nalazimo zabilježene različite načine isplate. O tome svjedoče navodi kako je osoba koja se odrekla prava nasljeđivanja vrijednost primila "u robi",⁶⁴ "u robi i novcu",⁶⁵ "u odijelu i novcu",⁶⁶ "u robi i zlatu",⁶⁷ "u robi i zlatnom lancu",⁶⁸ "u robi i opremi",⁶⁹ "u opremi i novcu",⁷⁰ "u zlatu i novcu",⁷¹ "u zlatu i odijelu",⁷² "u robi i pokućstvu",⁷³ "u robi, zlatu i novcu",⁷⁴ "u zlatu, odijelu i novcu",⁷⁵ "u obući, robi i zlatu",⁷⁶ "u zlatu, rubenini i novcu",⁷⁷ "u robi, pokućstvu i dragocjenostima",⁷⁸ "u odjeći, pokućstvu i zlatu",⁷⁹ "u robi, pokućstvu i zlatu",⁸⁰ "u robi, opremi i nov-

⁶³ DAS, JBSD, Kargotić, 25242/1920., 25248/1920., /1930., 34019/1930.; Katalinić, 2533/1929., 2534/1929., 166/1934., 167/1934., 28/1936., 29/1936., 133/1937., 134/1937.

⁶⁴ DAS, JBSD, Alberti, 9447/1920., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9926/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10374/1921., 10465/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10907/1922., 10940/1922., 11355/1923., 11742/1925., 11909/1925.; Katalinić, 896/1928., 239/1938.

⁶⁵ DAS, JBSD, Alberti, 8592 /1919., 9230/1920., 9919/1921.; Katalinić, 441/1936., 693/1938.

⁶⁶ DAS, JBSD, Kargotić, 34213/1931.

⁶⁷ DAS, JBSD, Alberti, 9461/1920., 9505/1920., 9575/1920., 10051/1921., 10339/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10795/1922., 10977/1922., 11291/1923.

⁶⁸ DAS, JBSD, Alberti, 9294/1920.

⁶⁹ DAS, JBSD, Kamber, 224/1925.

⁷⁰ DAS, JBSD, Polić, 64/1938.

⁷¹ DAS, JBSD, Alberti, 9238/1920.

⁷² DAS, JBSD, Kargotić, 25606/1920., 26699/1921., 27848(2)/1922.

⁷³ DAS, JBSD, Katalinić, 133/1937.

⁷⁴ DAS, JBSD, Alberti, 8787 /1919., 9431/1920., 9869/1921., 10274/1921., 10420/1921., 11065/1922., 11146/1923.

⁷⁵ DAS, JBSD, Kargotić, 25868/1920., 26892//1921., 30186/1925., 31911/1927., 32898/1928., 34018/1930.

⁷⁶ DAS, JBSD, Katalinić, 141/1927.

⁷⁷ DAS, JBSD, Kargotić, 27161/1921.

cu”⁸¹ “u robi, pokućstvu i novcu”⁸² te “u novcu, odjeći, zlatu i pokućstvu”⁸³ U jednom je slučaju iz 1919. godine navedeno kako je odricateljica 4/5 vrijednosti primila “u zlatu, odijelu i pokućstvu”, a ostatak će dobiti nakon smrti roditelja.⁸⁴ U jednom je drugom slučaju iz iste godine navedeno kako je odricateljica primila novac i s njim “kupila odijela, zlato i pokućstvo”,⁸⁵ a u trećem kako je odricateljica “primila novac za nabavu odijela, zlata i pokućstva”⁸⁶ U jednom spisu iz 1924. godine navedeno je kako je odricateljica primila “naknadu” i s njom kupila “svatbenu spremu”.⁸⁷ Ovi navodi potvrđuju zaključak da su vrijednosti naknada za odreknuće zapravo bile mirazi. Može se pretpostaviti kako je i u onim slučajevima kada nisu navedene okolnosti isplate postupano slično. Sredstva koja su djevojke dobivale kao miraz uglavnom su bila sredstva koja su trebala osigurati kvalitetniji život obitelji (namještaj, tekstilni predmeti), a također su imala i svrhu osiguranja za slučaj krajnje nevolje, gladi i bolesti (nakit). Davanje miraza u opremi koja je uključivala odjeću, posteljinu, nakit, namještaj i kuhinjski pribor bilo je uobičajeno i na drugim područjima, a sadržaj opreme ovisio je o imovinskim mogućnostima obitelji.⁸⁸

U većini je slučajeva navedeno kako je predviđena vrijednost već primljena, no ima i slučajeva kada je predviđena buduća isplata ili isplata u ratama. Tako se jedan težak 1920. godine obvezao kćeri isplatiti dogovorenu vrijednost bez kamata tijekom sljedećih pet godina.⁸⁹ Godine 1923. jedan se bračni par posjednika obvezao svojoj kćeri isplatiti dogovoreni iznos tijekom tri godine od sklapanja pogodbe, bez kamata.⁹⁰ Godine 1925. jedan se otac s plemićkom titulom, koji je živio na otoku Pagu, obvezao svojoj kćeri udanoj u Split, isplatiti dogovoreni iznos u dvije rate, bez kamata.⁹¹ Za kćer jednog splitskog krčmara 1927. navedeno je kako je vrijednost već primila “u više navrata”.⁹² Jedan trgovac i njegova supruga obvezali su se 1929. godine svojoj kćeri isplatiti dogovo-

⁷⁸ DAS, JBSD, Alberti, 9026 /1920.

⁷⁹ DAS, JBSD, Kargotić, 24511/1919., 26184/1921., 28889/1923., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928.

⁸⁰ DAS, JBSD, Alberti, 9872/1921.

⁸¹ DAS, JBSD, Kamber, 4940/1938.

⁸² DAS, JBSD, Alberti, 8758 /1919.

⁸³ DAS, JBSD, Kargotić, 24921 /1919., 31657/1927.

⁸⁴ DAS, JBSD, Kargotić, 24552 /1919.

⁸⁵ DAS, JBSD, Kargotić, 24657 /1919.

⁸⁶ DAS, JBSD, Kargotić, 24764 /1919.

⁸⁷ DAS, JBSD, Alberti, 11714/1924.

⁸⁸ LEČEK, *Seljačka obitelj*, 435.-436.

⁸⁹ DAS, JBSD, Kargotić, 26093/1920.

⁹⁰ DAS, JBSD, Kargotić, 28541/1923.

⁹¹ DAS, JBSD, Kargotić, 29872(2)/1925.

reni iznos u roku od dvije godine. Iste se godine jedna udovica obvezala svojoj kćeri isplatiti ugovoreni iznos u roku od tri godine.⁹³ Godine 1930. jedan se posjednik obvezao kćeri isplatiti dogovoreno u roku od jedne godine. Taj je posjednik ujedno jedini među zabilježenim slučajevima koji je pristao kćeri platiti i godišnju kamatu.⁹⁴ U jednoj pogodbi iz 1930. udana kći splitskih posjednika navodi kako je pola dogovorenog iznosa već primila "u više navrata", a drugu polovicu se roditelji obvezuju isplatiti tijekom sljedeće četiri godine, bez kamata.⁹⁵ I kasnije ima nekoliko slučajeva u kojima se roditelji obvezuju isplatiti dogovoreni iznos ili dio iznosa u više godišnjih rata, bez kamata, iako su ti slučajevi u odnosu na ukupni broj spisa rijetki.⁹⁶ U ovim je slučajevima uglavnom riječ o miraza čije su vrijednosti bile veće od prosječnih.

Malobrojni su slučajevi u kojima je kao naknada za odricanje od nasljednih prava dana neka nekretnina. Zabilježeno je tek 25 takvih slučajeva (7,69%) tijekom cijelog razdoblja. Pri davanju naknade u nekretninama primjetne su bitne razlike s obzirom na vrijeme kada su pogodbe sklopljene i s obzirom na spol osoba koje su se odricale od prava nasljeđivanja. Između 1919. i 1929. godine samo je pet osoba dobilo nekretnine, odnosno 3,29% odricatelja od ukupno 152 u tom razdoblju. Između 1930. i 1940. godine nekretnine je kao naknadu dobilo 20 osoba, odnosno 11,6% od ukupno 173 odricatelja u tom razdoblju. Ako promatramo spol odricatelja koji su naknadu dobili u nekretninama, na prvi pogled se čini kako su u prednosti bile ženske osobe, jer su one dobile nekretnine u 20 slučajeva, a muškarci u pet slučajeva. Međutim, ako promatramo njihov udio u ukupnom broju odricatelja prema spolu, tada se pokazuje kako su kćeri od roditelja dobile naknadu u nekretninama samo u 6,75% slučajeva, dok su sinovi naknadu u nekretninama dobili u 17,24% slučajeva.⁹⁷

Kao naknadu u nekretninama odricatelji su dobivali poljoprivredno zemljište ili kuće sa zemljištem ili bez njega. No, i tu su primjetne razlike s obzirom na spol odricatelja. Sinovi su u četiri od pet slučajeva dobili poljoprivredna zemljišta. Samo je u jednom slučaju sin kao naknadu dobio "težačku kuću".⁹⁸ Kćeri su u sedam od dvadeset slučajeva dobile kuće ili dijelove kuća, sa zemlji-

⁹² DAS, JBSD, Kargotić, 31657/1927.

⁹³ DAS, JBSD, Katalinić, 2533/1929.

⁹⁴ DAS, JBSD, Katalinić, 3233/1930.

⁹⁵ DAS, JBSD, Kamber, 1210/1930.

⁹⁶ DAS, JBSD, Katalinić, 497/1932., 517/1936., 566/1936. 59/1937., 506/1938., 392/1940.; Uglešić, 164/1936.

⁹⁷ DAS, JBSD, Kamber, 5031/1939.; Kargotić, 24582/1919., 25242/1920., 29752/1925., 33670/1930.; Katalinić, 531/1928., 1133/1928., 168/1932., 167/1934., 3/1936., 147/1936., 323/1936., 513/1937., 672/1938., 693/1938.495/1940.; Polić, 253/1934.; Uglešić, 11/1934., 85/1934., 812/1938., 913/1939., 1660/1940., 1664./1940.

štem ili bez njega. U jedanaest su slučajeva dobile zemljišta, kojima nije uvijek navedena svrha, no za većinu se prema smještaju izvan gradskog naselja može zaključiti kako su uglavnom bila poljoprivredna zemljišta. Naknadu u nekretninama davale su kćerima osobe različitih zanimanja, ali se ipak može primijetiti kako su takvu naknadu kćerima nešto lakše davali obrtnici, trgovci i posjednici, nego težaci.⁹⁹

Pogodbe u kojima su kćeri dobivale naknadu u nekretninama od 1919. do 1933. godine nalazimo najviše jednom u godini, a u mnogim godinama nema ni jednoga takvog slučaja. Promjenu je donijela 1934. godina kada su čak četiri ženske osobe dobile naknadu za odreknuće u nekretninama. Tri su bile težačke kćeri, a jedna kći trgovca. S obzirom na ukupni broj pogodbi odreknuća te godine, to je bila 1/3 sklopljenih pogodbi.¹⁰⁰ Možda je riječ o posljedici gospodarske krize, odnosno nedostatku novca, jer kasnije ženske osobe opet uglavnom primaju naknadu u novcu ili pokretnim dobrima, a možda je riječ o određenoj promjeni u načinu razmišljanja. Taj trend se kasnije nije nastavio u tako velikoj mjeri kao 1934. godine, ali su do kraja međuratnog razdoblja pogodbe u kojima su kćeri dobivale kao naknadu neku nekretninu ipak češće nego ranije. Godine 1935. nije zabilježen niti jedan takav slučaj, godine 1936. zabilježena su još tri slučaja naknade kćerima u nekretninama, godine 1937. jedan, a 1938. godine tri, od čega dva u sklopu jednog spisa. Godine 1939. opet nije bilo takvih slučajeva, ali ih je 1940. bilo tri.¹⁰¹ Neobičan je slučaj iz jednog spisa sastavljenog 1938. godine kojim su se daljnjih nasljednih prava odrekle dvije težačke kćeri, obje već udane. Prava nasljeđivanja obje su se odrekle za isti iznos (1.000 din.), ali je jedna vrijednost primila "u robi i novcu", dok je druga dobila zemljište.¹⁰² Zašto je u ovom slučaju došlo do različitog načina davanja naknade iz same pogodbe, nije moguće utvrditi.

Među pogodbama odreknuća kojima su kćeri dobile nekretnine neobična je pogodba iz 1925. godine kojom su krojač Karlo Lechinger i njegova supruga Marija, posjednica, dali svojoj kćeri Meri Škarici zemljište na Firulama vrijedno 20.000 din. uz uvjet da roditelji imaju pravo plodouživanja tog zemljišta do svoje smrti, odnosno da kći stupi u posjed zemljišta tek nakon njihove smrti.¹⁰³ Ovo je jedina pogodba u kojoj je nekretnina dana uz zadržavanje prava plodouživanja. Ta je pogodba 1929. godine poništena, a kao razlog poništenja navodi se to što se Meri Škarica u međuvremenu razboljela, a sve troškove liječenja

⁹⁸ DAS, JBSD, Katalinić, 531/1928.

⁹⁹ Vidi bilješku 97.

¹⁰⁰ DAS, JBSD, Katalinić, 167/1934.; Polić, 253/1934.; Uglešić, 11/1934, 85/1934.

¹⁰¹ DAS, JBSD, Katalinić, 3/1936., 147/1936., 323/1936., 513/1937., 672/1938., 693/1938.

¹⁰² DAS, JBSD, Katalinić, 693/1938.

¹⁰³ DAS, JBSD, Kargotić, 29752/1925.

je snosila njezina majka, pa stoga kći pristaje da se zemljište koje je dobila kao naknadu za odreku vrati u vlasništvo majke, s tim da će kći dalje imati onakva nasljedna prava "kako je imala i prije sklapanja spomenute pogodbe".¹⁰⁴

Poništavanje pogodbi odreknuća vrlo je rijetko. Osim slučaja Meri Škarice zabilježen je još samo jedan slučaj. U veljači 1932. godine Palmina (Pavica) Prkić, kći trgovca Petra Prkića i kućanice Marije Prkić, odrekla se daljnjih nasljednih prava na imovinu obaju roditelja za iznos od 10.000 din. To je odreknuće poništeno u rujnu 1933. godine. Kao razlog navedeno je to što je Palmina Prkić, tada žena Ante Didića, rodila sina.¹⁰⁵ Nakon razvrgavanja pogodbe Palmina Didić je ponovno stekla sva pripadajuća nasljedna prava, a iznos od 10.000 din., za koji se ranije odrekla tih prava, dobila je od roditelja kao poklon.¹⁰⁶ No, u siječnju 1934. godine Petar i Marija Prkić sklopili su novu pogodbu odreknuća sa svojom kćeri Palminom Didić. Ona se ponovno odrekla nasljednog prava na njihovu imovinu, ali ovaj put za puno veću vrijednost nego prvi put. Za odreknuće je od roditelja dobila kuću u Splitu vrijednu 100.000 din.¹⁰⁷

Sinovi nikada nisu dobivali naknade u nakitu i tekstilnim predmetima, ali su dobivali naknade isplaćene na neke načine kakve kćeri nisu dobivale. Tako su u dva slučaja sinovi dobili kao naknadu "težačka prava i poboljšice" koji su bili vlasništvo njihovih roditelja. Prva je od tih pogodba sklopljena 1920., a druga 1929. godine. U oba su slučaja roditelji bili težaci. U slučaju iz 1920. godine i sin je po zanimanju bio težak, dok je u slučaju iz 1929. godine sin bio po zanimanju bio obrtnik.¹⁰⁸ U jednom slučaju iz 1928. sin je dobio kao naknadu dionice. I sin i roditelji bili su težaci.¹⁰⁹ U jednom slučaju iz 1929. godine sin je od oca kao naknadu dobio dva zajma koja je tek trebalo naplatiti od treće osobe. U tom su slučaju i otac i sin bili pomorci.¹¹⁰ Neobičan model naknade dobio je jedan instalater od svog oca težaka 1937. godine. On je kao naknadu dobio doživotno pravo stanovanja na drugom katu očeve kuće.¹¹¹ Sinovi su, ipak, u većini slučajeva naknadu za odreknuće dobivali u novcu (62,06%).¹¹²

¹⁰⁴ DAS, JBSD, Katalinić, 2210/1929.

¹⁰⁵ "... budući je Prkić Palmina sada žena Didić Ante porodila sina, učesnici odustaju od pogodbe spomenute u predstojećem članku ovog spisa, odnosno razvrgavaju tu pogodbu tako, da Prkić Palmina sada žena Didić Ante ponovno prima sva prava koja joj pripadaju vrhu ostavština oca joj, Petra Prkić i majke joj, Prkić Marije, te ponovno stupa u ista prava." DAS, JBSD, Uglešić, 211/1933.

¹⁰⁶ DAS, JBSD, Katalinić, 129/1932. Uglešić, 211/1933.

¹⁰⁷ DAS, JBSD, Uglešić, 11/1934.

¹⁰⁸ DAS, JBSD, Kargotić, 25599/1920.; Katalinić, 2267/1929.

¹⁰⁹ DAS, JBSD, Katalinić, 543/1928.

¹¹⁰ DAS, JBSD, Katalinić, 2441/1929.

Vrijednosti naknada za odricanje

Vrijednosti naknada za koje su potpisane pogodbe o odricanju od prava nasljeđivanja različite su. Do 1923. godine vrijednosti su izražene u krunama. Godina 1923. je u načinu izražavanja vrijednosti prekretnica. Te su godine u nekim spisima naknade izražene u krunama, a u nekima u dinarima. Oba se načina izražavanja vrijednosti javljaju tijekom cijele godine. Samo je u jednom spisu iz listopada 1923. godine vrijednost izražena i u krunama i u dinarima u omjeru 1:4.¹¹³

U spisima u kojima su vrijednosti izražavane u krunama (1919. – 1923.) vrijednosti za koje su se ženske osobe odricale nasljedstva kreću se u širokom rasponu od 200 do 80.000 kr. Treba naglasiti kako su visoke vrijednosti rijetkost, jer se u glavnini spisa vrijednosti kreću između 200 i 8.000 kr. Najčešća vrijednost za koju su se ženske osobe odricale daljnje nasljednog prava je vrijednost od 1.000 kr. (30,3%). Za različite vrijednosti niže od tog iznosa, točnije za vrijednosti u rasponu od 200 do 700 kr., daljnje prava nasljeđivanja odrekla se ukupno gotovo jedna trećina odricateljica (32,3%), no ni jedna vrijednost u navedenom rasponu nije zastupljena s više od 7% slučajeva. Nisu rjeđe ni vrijednosti više od 1.000 kr. Za različite vrijednosti u rasponu između 1.500 i 8.000 kr. daljnje prava nasljeđivanja također se odrekla ukupno gotovo jedna trećina odricateljica (32,3%), no ni jedan od iznosa u tom rasponu posebno se ne ističe učestalošću. Bilježnički spisi u kojima je odricanje od daljnje nasljednog prava uslijedilo za iznose od 10.000 kr. navise prilično su rijetki (5,1%). U pogodbama u kojima je vrijednost odreknuća izražavana u krunama primjetne su određene razlike s obzirom na vrijeme sklapanja pogodbe. Vrijednosti niže od 1.000 kr. nešto su češće od 1919. do 1921. godine nego nakon toga, dok je s vrijednostima iznad 1.000 kr. obrnuto, one su nešto češće 1922. godine.¹¹⁴ Vjerojatno je na te razlike utjecala opća gospodarska situacija koja je neposredno nakon I. svjetskog rata bila teža nego kasnije.

Ako se vrijednosti za koje su ugovorena odreknuća promatraju prema

¹¹¹ DAS, JBSD, Katalinić, 259/1937.

¹¹² DAS, JBSD, Alberti, 9228/1920., 10423/1921., 11081/1922.; Kargotić, 25675/1920., 28087/1922., 28350/1923., 31331/1926., 34018/1930.; Katalinić, 2551/1930., 3468/1930., 4128/1931., 644/1932., 156/1936., 71/1939.; Stalio, 323/1929., 707/1931.; Uglešić, 164/1936., 915/1939.

¹¹³ U tom je spisu navedeno kako je kći vrijednost primila još 1906. godine prilikom udaje, a vrijednost za koju je uslijedilo odreknuće iznosila je 1.200 kruna, odnosno 300 dinara. Vidi: DAS, JBSD, Kargotić, 28889/1923.

zanimanju roditelja, primjetne su znatne razlike u ugovorenim vrijednostima. Vrijednosti naknada težačkih kćeri kreću se od minimalnih 200 kr. do maksimalnih 5.000 kruna. Vrijednosti naknada kćeri čiji su očevi ili oba roditelja definirani kao težaci i posjednici kreću se između 300 i 6.000 kr. Vrlo su zanimljive naknade kćerima posjednika koje pokazuju široki raspon vrijednosti od 200 do 8.000 kr., iako se uglavnom kreću od 1.000 kruna do 8.000 kruna. Pojavljivanje niskih vrijednosti naknada za odreknuće u ovoj zadnjoj skupini iznenađuje jer bi se prema statusu roditelja moglo zaključiti da je riječ o imućnijim obiteljima. Kćeri radnika su za odreknuća dobivale naknade od 200 do 400 kr., a kćeri čiji su roditelji navedeni kao radnici i posjednici naknade od 400. do 1.500 kr. Kćeri obrtnika dobivale su naknade oko 1.000 kr., a ako su im roditelji bili obrtnici i posjednici dobivale su veće iznose koji su se kretali od 6.000 kr. do 10.000 kr.¹¹⁵ Najviše zabilježene vrijednosti za koje su u razdoblju od 1919. – 1923. dana odreknuća dobile su tri kćeri posjednika i trgovca Pave Senjanovića Čopa. Za njih tri sastavljena su dva javnobilježnička spisa, jedan za drugim. Sudeći po sadržaju spisa, dvije kćeri, od kojih se jedna udala u Omiš, a druga u Vrgorac, daljnjeg prava nasljeđivanja odrekle su se ranije nego što je spis sastavljen i to za iznose od 60.000 kr. svaka, dok se treća odrekla daljnjeg prava nasljeđivanja za 80.000 kruna koje je primila 1921. godine pred javnim bilježnikom.¹¹⁶ Spisa u kojima se daljnjeg prava nasljeđivanja odriču sinovi ima malo u ovom razdoblju, a vrijednosti za koje je uslijedilo odreknuće u njima se kreću između 500 kr. i 10.000 kr.¹¹⁷

Djelomično 1923. godine, a kasnije u potpunosti, vrijednosti su navedene u dinarima. U razdoblju od 1923. do 1929. godine vrijednosti odreknuća ženskih osoba u javnobilježničkim pogodbama kretale su se od minimalnih 250 din. do visokih 120.000 din. No, većinom su to bile vrijednosti od 1.000 do 4.000 din. (51,3%). Vrijednosti niže od 1.000 din. rijetko su zabilježene (7,7%), dok su vrijednosti više od 4.000 din. mnogo češće. To posebno vrijedi

¹¹⁴ DAS, JBSD, Alberti 8592/1919., 8758/1919., 8787/1919., 9026/1920., 9042/1920., 9043/1920., 9122/1920., 9230/1920., 9238/1920., 9294/1920., 9431/1920., 9447/1920., 9461/1920., 9466/1920., 9505/1920., 9575/1920., 9869/1921., 9872/1921., 9901/1921., 9902/1921., 9910/1921., 9919/1921., 9926/1921., 10051/1921., 10104/1921., 10131/1921., 10196/1921., 10274/1921., 10339/1921., 10363/1921., 10374/1921., 10385/1921., 10409/1921., 10420/1921., 10423/1921., 10465/1921., 10545/1921., 10560/1921., 10573/1921., 10609/1922., 10639/1922., 10673/1922., 10674/1922., 10678/1922., 10784/1922., 10795/1922., 10907/1922., 10940/1922., 10977/1922., 11001/1922., 11065/1922., 11146/1923., 11291/1923.; Kargotić, 24511/1919., 24552/1919., 24582/1919., 24657/1919., 24764/1919., 24921/1919., 25037/1919., 25212/1920., 25217/1920., 25242/1920., 25606/1920., 25868/1920., 26093/1920., 26184/1921., 26427/1921., 26699/1921., 26892/1921., 27161/1921., 27162/1921., 27222/1921., 27644/1922., 27682/1922., 27848(2)/1922., 27991/1922., 28889/1923.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ DAS, JBSD, Kargotić, 27161/1921., 27162/1921.

¹¹⁷ DAS, JBSD, Alberti, 9228/1920., 10423.; Kargotić, 25599/1920., 25675/1920., 28087/1922.

za vrijednosti od 5.000 do 20.000 din. (23,1%), a manje za vrijednosti od 21.000 do 50.000 din. (12,8%). Vrijednosti više od 50.000 din. bile su rijetke (5,1%). U ovom su razdoblju vrijednosti odreknuća znatno više od onih do 1923. godine, na što je mogla utjecati inflacija, ali je vjerojatno u prvom redu to posljedica poboljšanja općih materijalnih prilika. Kćeri težaka u ovom su se razdoblju odricale prava nasljeđivanja za vrijednosti između 1.000 i 5.000 din. Najširi raspon vrijednosti, kao i u prethodnom razdoblju, pokazuju naknade koje su dobivale kćeri posjednika, a koje se kreću od minimalnih 250 din. do visokih 80.000 din. Vrijednosti naknada kćeri obrtnika i trgovaca kretale su se između 25.000 i 45.000 din.¹¹⁸ Ni u ovom razdoblju nema mnogo spisa kojima se daljnjeg prava nasljeđivanja odriču sinovi, a vrijednosti naknada u njima kreću se u širokom rasponu između 200 din. i 50.000 din.¹¹⁹

Najvišu zabilježenu vrijednost u ovom razdoblju primila je 1928. godine Dora Savo, kći odvjetnika Josipa Save i supruge mu Alice. Ona se odrekla daljnjeg nasljednog prava na imovinu oba roditelja za ukupni iznos od 120.000 din. Od oca je primila 80.000, a od majke 40.000 din. U istoj se pogodbi, među ostalim, navodi kako Dorini roditelji "očituju da, pošto je njihova složna namjera da postupaju jednako sa svom vlastitom djecom koju jednako ljube, kad bi uslijed kasnijih eventualnih događaja nastalo bitno povećanje njihovog imetka, tako da bi se njihova kćer Dora uslijed današnje odreke našla znatno oštećena prema ostaloj djeci, oni se pridržavaju, po svojoj pravednoj uvidjivosti, bilo aktom između živih, budi očitovanjem posljednje volje, uspostaviti pravedno ravnotežje njoj na korist i ako u tom pogledu ne preuzimaju zakonitu dužnost".¹²⁰ Iz ove je pogodbe prilično jasno kako je visina naknade za odreknuće u znatnoj mjeri ovisila o trenutnim imovinskim mogućnostima roditelja, te da se razlike u naknadama djeci do kojih je dovodilo poboljšanje ili pogoršanje tog položaja nisu uvijek ispravljale.

Vrijednosti naknada za odricanje od daljnjeg prava nasljeđivanja u javnobilježničkim spisima tijekom tridesetih godina imaju određenih sličnosti s onima iz druge polovice dvadesetih godina. I dalje su prevladavale vrijednosti između 1.000 i 4.000 din., ali su ove vrijednosti tridesetih godina bile češće nego u pret-

¹¹⁸ DAS, JBSD, Alberti, 11355/1923., 11470/1923., 11714/1924., 11742/1925., 11909/1925.; Kamber, 224/1925., 221/1928., 147/1928.; Kargotić, 28350/1923., 28541/1923., 29295/1924., 29752/1925., 29872(2)/1925., 30186/1925., 31657/1927., 31712/1927., 31911/1927., 32434/1928., 32477/1928., 32480/1928., 32898/1928., 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 141/1927., 318/1928., 332/1928., 533/1928., 753/1928., 896/1928., 902/1928., 1132/1928., 1133/1928., 1068/1928., 1205/1928., 1240/1928., 1438/1929., 1896/1929., 2533/1929.; Stalio, 334/1929.

¹¹⁹ DAS, JBSD, Kargotić, 28350/1923., 31331/1926.; Katalinić, 531/1928., 543/1928., 2267/1929., 2441/1929.; Stalio, 323/1929.

¹²⁰ DAS, JBSD, Katalinić, 147/1928.

hodnom razdoblju (69,4%). I vrijednosti niže od 1.000 din. češće su nego ranije, iako ih nema mnogo ako se promatra cijelo razdoblje tridesetih godina (8,28%). Međutim, te se vrijednosti uglavnom javljaju samo između 1934. i 1937. godine, te u jednom slučaju iz 1931. godine. U ostalim ih godinama nema. U razdoblju između 1934. i 1937. godine kada je naknada nižih od 1.000 din. bilo najviše, one su činile oko 1/5 svih naknada u tim godinama (20,68%). Vjerojatno su te niske naknade vezane uz teže imovinske prilike izražene tih godina, a njihov nestanak od 1938. godine dalje, uz gospodarski oporavak. Naknada od pet i više tisuća dinara u tridesetim je godinama nešto manje nego u prethodnom razdoblju, a i njihovi su iznosi uglavnom niži nego prije. Uglavnom su to naknade između 5.000 i 10.000 din. (15,28%), a rijetko su više od 11.000 din. (8,28%). Razlike u visini naknada s obzirom na zanimanja roditelja primjetne su i u ovom razdoblju. Kćeri težaka tijekom tridesetih godina odricale su se daljnjeg prava nasljeđivanja za vrijednosti u rasponu od 300 do 10.500 din, kćeri obrtnika za vrijednosti od 1.000 do 20.000 din, a kćeri umirovljenika za vrijednosti od 2.000 do 10.000 din. Najširi je raspon vrijednosti ponovo primjetan kod kćeri posjednika koje su dobivale naknade u iznosima od najmanje 900 do 400.000 din. što je najviši uopće zabilježeni iznos tijekom međuratnog razdoblja. Kćeri trgovaca u ovom su razdoblju dobivale naknade kojima se vrijednost kretala od 10.000 do 100.000 din., po čemu se ovaj sloj stanovništva potvrđuje kao sloj u kojem su kćeri u pravilu dobivale visoke vrijednosti naknada.¹²¹ Vrijednosti naknada koje su dobivali sinovi tijekom tridesetih godina kretale su se između 1.000 din. i 62.000 din.¹²²

Najviša naknada u pogodbama odreknuća zabilježena je 1930. godine, a iznosila je 400.000 dinara. Dobila ju je Ljubica Bezić, kći posjednika Tome i

¹²¹ DAS, JBSD, Kamber, 1210/1930., 1862/1932., 4298/1936., 4831/1938., 4922/1938., 4940/1938., 5167/1940.; Kargotić, 33670/1930., 34018/1930., 34138/1930., 34213/1931., 34263/1931., 34482/1931., 34683/1932.; Katalinić, 2623/1930., 3233/1930., 3466/1930., 3563/1930., 3617/1930., 3931/1931., 4048/1931., 4060/1931., 4213/1931., 4214/1931., 4493/1931., 4494/1931., 4539/1931., 4540/1931., 5033/1931., 12/1932., 13/1932., 129/1932., 168/1932., 316/1932., 470/1932., 497/1932., 526/1932., 618/1932., 640/1932., 36/1933., 186/1933., 451/1933., 167/1934., 294/1934., 316/1934., 423/1934., 510/1934., 517/1934., 100/1935., 202/1935., 3/1936., 28/1936., 41/1936., 147/1936., 194/1936., 224/1936., 239/1936., 276/1936., 321/1936., 323/1936., 365/1936., 441/1936., 465/1936., 517/1936., 566/1936., 636/1936., 46/1937., 54/1937., 59/1937., 62/1937., 128/1937., 133/1937., 192/1937., 259/1937., 387/1937., 513/1937., 560/1937., 572/1937., 173/1938., 239/1938., 252/1938., 389/1938., 506/1938., 672/1938., 673/1938., 693/1938., 46/1939., 247/1939., 291/1939., 554/1939., 593/1939., 605/1939., 651/1939., 129/1940., 218/1940., 235/1940., 236/1940., 237/1940., 272/1940., 273/1940., 378/1940., 392/1940., 495/1940., 521/1940., 551/1940., 598/1940.; Polić, 253/1934., 16/1937., 64/1938.; Stalio, 334/1929., 662/1931.; Uglešić, 57/1933., 179/1933., 233/1933., 11/1934., 85/1934., 98/1934., 3/1935., 28/1936., 160/1936., 164/1936., 393/1937., 555/1937., 690/1938., 707/1938., 915/1939., 967/1939., 1191/1939., 1482/1940., 1599/1940., 1660/1940., 1664/1940., 1684/1940.

Ivanke Bezić, zauzvrat odreknuću na imovinu obaju roditelja. Navedeni iznos ipak nije dobila odjednom, već u više rata.¹²³ Za razliku od pogodbi odreknuća iz dvadesetih godina, u tridesetim godinama nalazimo četiri slučaja odreknuća u kojima se izričito navodi da osoba koja se odriče nije dobila nikakvu naknadu, odnosno da se odrekla “besplatno”. Iako te osobe nisu primile naknadu, u svrhu taksacije spisa navedene su vrijednosti naknada koje su te osobe trebale primiti. U jednom slučaju je ta vrijednost iznosila 4.000 din., a u slučaju triju kćeri iz iste obitelji po 500 din.¹²⁴

Posebno je pitanje kolikom su dijelu roditeljskih dobara odgovarale vrijednosti naknada za dane odreke. Jesu li to bile vrijednosti u visini nužnog dijela ili u visini jednakog dijela dobara? U samim pogodbama o tome se u pravilu ne govori. Također, iz samih pogodbi odreknuća ne saznajemo ništa o broju ostalih nasljednika. Određenu pomoć u traženju odgovora na to pitanje mogu pružiti oporuke, iako ni one detaljno ne oslikavaju obiteljsku situaciju. Oporuke osoba koje su u kratkom vremenskom roku sastavile oporuku i s nekim od djece sklopile “pogodbu odreke” pokazuju da je u pravilu riječ o roditeljima s većim brojem djece. Primjerice, težak i posjednik Marin Roje sklopio je 29. siječnja 1920. pogodbu odreknuća sa svojom kćerkom kojom se ona odrekla prava na njegovu imovinu, a zauzvrat je dobila kuću s dvorištem na Manušu vrijednu 4.000 kruna.¹²⁵ Sljedećeg dana je Marin Roje bilježniku izdiktirao svoju oporuku u kojoj je baštinicima cjelokupnog imanja imenovao suprugu i tri sina određivši da im imovina pripadne na četiri jednaka dijela.¹²⁶ No, iz same oporuke ne saznajemo kolika je bila vrijednost njegove imovine, odnosno njihovih dijelova. Je li naknada koju je dobila kćer koja se odrekla prava na očevu imovinu bila jednaka dijelovima ostalih nasljednika, je li bila veća ili manja, nije moguće utvrditi. Ni u drugim se oporukama izričito ne navodi kolika je vrijednost dijelova nasljednika i jesu li djeca koja su se odrekla prava nasljedstva dobila naknadu u vrijednosti jednakog ili nužnog dijela, ali neke oporuke upućuju na to da je uglavnom bila riječ o naknadi u visini nužnog dijela. Takav primjer pruža oporuka težaka Ante Ligutića iz 1934. godine u kojoj je glavnim baštinicima imenovao suprugu i sina, dok je za tri kćeri navedeno da su za svoje dijelove već namirene. Ipak, otac im je odlučio ostaviti i dodatne iznose pa je odredio da sin koji oporukom dobiva polovicu imanja mora svojim dvjema se-

¹²² DAS, JBSD, Kamber, 5031/1939.; Kargotić, 34018/1930.; Katalinić, 2551/1930., 3468/1930., 4128/1931., 644/1932., 134/1936., 156/1936., 259/1937., 71/1939.; Stalio, 707/1931.; Uglešić, 164/1936., 812/1938., 913/1939., 915/1939.

¹²³ DAS, JBSD, Kargotić, 34138/1930.

¹²⁴ DAS, JBSD, Katalinić, 4060/1931., 259/1937.

¹²⁵ DAS, JBSD, Kargotić, 25242/1920.

¹²⁶ DAS, JBSD, Kargotić, 25248/1920.

strama koje su se ranije udale isplatiti po 6.000 din., a trećoj kćeri koja se prava nasljedstva odrekla iste godine kada je oporuka sastavljena 10.000 din. Ako im brat ne bi isplatio te iznose, otac je odredio da svaka od njih ima pravo tražiti zakoniti (jednaki) dio očeve ostavštine.¹²⁷ Iz te je odredbe prilično jasno da su naknade koje su kćeri dobile bile naknade za nužne, a ne za jednake dijelove.

Znatan broj oporučitelja određivao je da im neudane kćeri baštine jednaki dio dobara s braćom, ali ako se udaju da njihov dio pripadne braći, a da one dobivaju miraz u visini nužnog dijela. I u slučajevima kada kćeri dobivaju nužni dio obično je navedena klauzula da ih braća mogu isplatiti u novcu za taj dio ako se udaju. Na taj se način sprječavao prijenos nekretnina izvan obitelji. Neudanim su kćerima oporučitelji ostavljali i nekretnine stoga što se podrazumijevalo da će imovinu tih kćeri dalje nasljeđivati braća ili nećaci. Jedan od takvih primjera pruža oporuka težaka Špira Trze iz 1929., proglašena nakon njegove smrti iste godine. Nakon uvodnih formulacija on kratko izjavljuje: "Imam tri sina Dušana, Lovru i Marina, te kćerke Mariju ženu Vicka Roje i Mariju neudatu".¹²⁸ Nakon toga utvrđuje: "Sina Marina i kćerku Mariju ženu Vicka Roje namirio sam". Zatim slijedi glavna odredba koja glasi: "Lovri, Dušanu i Mariji ostavljam na jednako moju kuću u Prvanovu ulici, time da ako se ona uda njen dio otpada na prvu dvojicu uz uvjet da ju nadotaju prema običaju."¹²⁹

Jedna od opširnijih oporuka splitskih težaka je oporuka Ante Krstulović Opara iz 1927. godine. On najprije navodi kako je svoje dvije udane kćeri "podmirio", te su se one odrekle prava na ostavštinu. Zatim ističe kako se njegov sin Nikola "odalečio od moje kuće", dok su ostala četvorica sinova živjeli s njim "u zajednici, i oni su svojim marljivim radom i velikim trudom doprinijeli ne samo da se uzdržavamo i hranimo već i da ne prodajemo". Stoga sin Nikola dobiva samo nužni dio, dok oporučitelj baštinicima imenuje svoje sinove Marina i Pašku svakoga za 1/4, te svoje unuke od pokojnih sinova Frane i Josipa za preostale četvrtine. U nastavku teksta oporučitelj određuje kako će se podijeliti njegova dobra. Među unucima koje je imao od preminulih sinova bila je i jedna unuka uz koju je vezana posebna odredba. Za nju oporučitelj određuje da ako se uda ili stupi u samostan dobije samo zakoniti dio, odnosno 1/6 od ¼ koju će dobiti njezina braća i to u novcu. No, ako se ne uda, niti ode u samostan, pripast će joj jednaki dio kao i njezinoj braći.¹³⁰

Ovi primjeri pokazuju kako su udane kćeri i sinovi koji su se odvojili od roditelja u većini slučajeva dobivali nužni dio. Stoga se s priličnom sigurnošću može pretpostaviti i da su naknade za odreknuće u većini slučajeva odgovalale

¹²⁷ DAS, JBSD, Katalinić, 382/1934.

¹²⁸ Iako je neobično da obje kćeri nose isto ime, u spisu je točno tako navedeno. Vidi: DAS, JBSD, Katalinić, 1505/1928.

¹²⁹ DAS, JBSD, Katalinić, 1505/1928.

nužnim, a ne jednakim nasljednim dijelovima. Ipak, bilo je nastojanja i da se nekim naknadnim odredbama toj djeci da dodatna naknada kako pokazuju spomenuti slučajevi iz obitelji Savo i Ligutić.

Posebno je pitanje jesu li sva djeca iz iste obitelji koja su potpisivala "pogodbe odreka" uvijek dobivala jednake naknade. Među obrađenim pogodbama u 47 slučajeva se može sa sigurnošću utvrditi kako isti roditelji sklapaju pogodbe s dvoje ili više svoje djece, ponekad jednim spisom, a ponekad različitim spisima. U 38 je slučajeva (80,9%) dvoje, troje, četvero ili petero djece, uglavnom kćeri, iz iste obitelji dobilo naknade jednakih vrijednosti. U devet slučajeva (19,1%) djeca su dobila različite naknade. Razlika među naknadama mogla je biti mala, kao u slučaju dviju kćeri težaka Špira Zelića od kojih se jedna nasljednih prava odrekla 1936. za 900 din., a druga 1937. za 1.000 din.¹³¹ No, razlike su mogle biti i znatno veće, kako pokazuje slučaj dviju kćeri težaka i posjednika Duje Tomasa. U pogodbi koju je on sklopio s kćerima 1923. godine navodi se kako se jedna odrekla nasljednih prava za 1.000 kr. koje je primila prigodom vjenčanja "otrag šest godina", dok se druga odrekla nasljednih prava za 4.000 kr., a trebala se udati dan nakon sklapanja pogodbe.¹³² U ovom su slučaju na razliku vjerojatno utjecale opće gospodarske prilike, odnosno činjenica da se prva kćer udala u vrijeme I. svjetskog rata, a druga u vrijeme kada su nastupile povoljnije gospodarske prilike.

Na razliku u naknadi mogle su utjecati i druge okolnosti. Godine 1930. posjednik Marin Fradelić sklopio je pogodbu odreknuća sa sinom Franom, geometrom i kćerkom Anticom Matošić, kućanicom. U pogodbi je za kćer navedeno da se prava nasljeđivanja odrekla za vrijednost od 9.000 din. koju je dobila ranije, prilikom udaje. Sin je za odreknuće dobio 5.000 din., ali se otac uz to obvezao da od njega neće tražiti nikakvu naknadu "za potrošene novce u više godina na njegove nauke".¹³³ Može se pretpostaviti kako je taj novac potrošen na školovanje odgovarao razlici između naknade koju je dobila kćer i naknade koju je dobio sin, pa je vjerojatno da se u ovom slučaju nejednakim naknadama zapravo nastojalo doći do izjednačavanja dijelova roditeljskih dobara koja su dana djeci. Odmah nakon ove pogodbe Marin Fradelić je dao načiniti oporuku iz koje saznajemo da je imao još tri sina i dvije kćeri. Veći dio imanja ostavio je sinovima Juri i Nikoli na jednake dijelove, dok je manji dio ostavio sinu Josipu i dvjema neudanim kćerima. Za sina Josipa je navedeno da manji dio od druge braće dobiva zbog dugova koje je otac morao preuzeti kao njegov

¹³⁰ DAS, JBSD, Kargotić, 31640/1927.

¹³¹ DAS, JBSD, Katalinić, 224/1936., 192/1937.

¹³² DAS, JBSD, Alberti 11291/1923.

¹³³ DAS, JBSD, Kargotić, 34018/1930.

jamac. Glavne nasljednike otac je ovlastio da ostalo troje namire u novcu, a ne u nekretninama.¹³⁴ Iako nisu navedene vrijednosti nasljednih dijelova, može se pretpostaviti da su vrijednosti koje je dobilo dvoje djece koje se odreklo prava nasljedstva bilježničkim spisom bile bliže dijelovima troje djece koji su oporukom dobili manje dijelove nego dijelovima glavnih baštinika. Ovaj slučaj ujedno potvrđuje i da se sve što bi roditelji za života potrošili na djecu (školovanje, dugovi, mirazi) uračunavalo u njihove nasljedne dijelove.

Ustupanje nasljednih prava na imovinu već preminulih osoba

Odreknuća od prava nasljeđivanja nisu ugovarane samo za imovinu živih osoba. Ponekad su ugovarane i za imovinu već preminulih osoba u sklopu raščišćavanja odnosa među nasljednicima. Takve pogodbe javni bilježnici često definiraju nazivom “pogodba ustupa nasljednih prava”, no ima i onih koje kao i pogodbe odricanja od nasljednih prava na imovinu živih osoba nose naslov “pogodba odreke”. Sudeći prema sadržaju spisa takve su se pogodbe sklapale dok je ostavinska parnica bila u tijeku, ali i nakon što je ostavština preminule osobe već bila dosuđena. Ovaj je tip pogodbi u spisima splitskih bilježnika međuratnog razdoblja koji se odnose na stanovništvo samoga grada Splita znatno rjeđi od pogodbi odricanja od daljnjeg nasljednog prava na imovinu živih osoba. U njima se nasljedno pravo na imovinu preminule osobe uz naknadu ustupa nekome od ostalih nasljednika. Pogodbe ustupanja nasljednih prava mnogo su rjeđe u dvadesetima, nego u tridesetim godinama. Iz dvadesetih godina potječu samo tri takve pogodbe, dok ih je između 1930. i 1940. godine načinjeno čak 39. Kao i u slučaju pogodbi odreknuća i u slučaju pogodbi ustupanja nasljednih prava nije rijetkost da se istim spisom nasljednih prava odriče više osoba.¹³⁵

Pogodbama ustupanja nasljednih prava često se uređuju odnosi između sestara i braće u vezi s nasljeđivanjem imovine jednog ili oba roditelja. Tako nalazimo pogodbe u kojima se jedan brat odriče prava na očevu ostavštinu u korist drugog brata ili ostale braće,¹³⁶ pogodbe u kojima se jedna sestra odriče prava na majčinu ili očevu ostavštinu u korist druge sestre,¹³⁷ a najčešće su pogodbe u kojima se sestra u korist jednog, dvojice, trojice ili četvorice braće

¹³⁴ DAS, JBSD, Kargotić, 34019/1930.

¹³⁵ DAS, JBSD, Kargotić, 27267(2)/1921., 32755/1928.; Kamber, 402/1929., 2776/1934., 4115/1935., 4570/1937., 4664/1937., 5054/1939., 5057/1939.; Katalinić, 3179/1930., 746/1932., 437/1934., 540/1934., 332/1939.; Polić, 71/1937.; Uglešić, 11/1933., 16/1933., 51/1933., 222/1933., 25/1934., 26/1934., 97/1934., 258/1934., 157/1935., 42/1936., 190/1936., 367/1937., 402/1937., 413/1937., 483/1937., 503/1937., 857/1938., 1208/1939., 1521/1940.

odriče prava na ostavštinu jednog ili oba roditelja.¹³⁸ Zabilježene su i pogodbe u kojima se potomak odriče prava na imovinu jednog roditelja u korist drugog roditelja i drugih nasljednika.¹³⁹ Ove pogodbe ne odnose se nužno na imovinu roditelja. U dijelu pogodbi se netko od braće ili sestara odriče prava na imovinu preminulog brata ili sestre u korist ostalih nasljednika (braće, sestara ili roditelja).¹⁴⁰ Ima i složenijih pogodbi koje obuhvaćaju imovinu većeg broja umrlih srodnika, poput pogodbe iz 1921. godine u kojoj se sestra u korist brata odriče prava na ostavštinu oca preminulog 30 godina ranije, majke preminule dva mjeseca prije sklapanja pogodbe, te brata za kojega nije navedeno kada je umro.¹⁴¹ U ovim pogodbama dolaze do izražaja svi mogući rodbinski odnosi, pa tako osim različitih kombinacija ustupanja prava između sestara i braće te djece i roditelja nalazimo i dva slučaja u kojem se uređuju nasljedni odnosi između teta i nećaka.¹⁴² U jednom se slučaju suprug odriče prava na imovinu pokojne supruge u korist njezina brata.¹⁴³ Neobičan je i slučaj u kojem se suprug u korist supruge odriče prava na ostavštinu svog oca, a njezina svestra.¹⁴⁴ Rijetki su slučajevi u kojima se predak (otac ili majka) odriče prava na nasljedstvo supružnika ili djeteta u korist potomka (sinova/kćeri).¹⁴⁵

Naknade za odreknuće, odnosno ustup nasljednih prava vrlo su različite i vjerojatno su ovisile o vrijednosti ostavštine na koju se netko odriče. Nisu rijetke ni pogodbe u kojima se navodi da je ustup uslijedio bez ikakve naknade. Ako je određena naknada, ona je u pravilu isplaćivana u novcu, a rjeđe je osoba koja ustupa prava kao naknadu dobivala kakvo pravo korištenja, poput prava stanovanja. U pogodbama ustupa nasljednih prava dolazi do izražaja sva složenost obiteljskih imovinskih odnosa i nasljednih prava. Vjerojatno su ovakve pogodbe pridonosile pojednostavnjivanju odnosa među nasljednicima. No, s obzirom na niske naknade u većini slučajeva može se pretpostaviti i da je dio nasljednika odricanjem jednostavno popuštao pred drugim nasljednicima.

¹³⁶ DAS, JBSD, Kargotić, 32755/1928.; Uglešić, 26/1934., 503/1937., 1521/1940.

¹³⁷ DAS, JBSD, Katalinić, 746/1932.; Uglešić, 402/1937.

¹³⁸ DAS, JBSD, Kamber, 402/1929., 4115/1935., 4664/1937.; Katalinić, 332/1939.; Polić, 71/1937.; Uglešić, 11/1933., 16/1933., 25/1934., 26/1934., 367/1937., 413/1937., 483/1937., 857/1938., 1208/1939., 1521/1940.

¹³⁹ DAS, JBSD, Katalinić, 3179/1930.; Uglešić, 258/1934.

¹⁴⁰ DAS, JBSD, Kamber, 5079/1939.; Katalinić, 437/1934., 540/1934.; Uglešić, 51/1933., 42/1936.

¹⁴¹ DAS, JBSD, Kargotić, 27267(2)/1921.

¹⁴² DAS, JBSD, Kamber, 5054/1939.; Uglešić, 157/1935.

¹⁴³ DAS, JBSD, Kamber, 4570/1937.

¹⁴⁴ DAS, JBSD, Uglešić, 190/1936.

¹⁴⁵ DAS, JBSD, Kamber, 4570/1937.; Uglešić, 222/1933., 97/1934.

Pogodbe ustupa nasljednih prava mogle su biti samo potvrda ranijih usmenih dogovora. Primjerice, u jednoj se pogodbi iz 1934. godine kojom se sestra u korist jednog brata i nasljednika drugog brata odriče prava na ostavštinu roditelja navodi kako se ona zapravo tog prava odrekla još 1928. godine, za života roditelja od kojih je za to i dobila naknadu, ali o tome nije bio načinjen bilježnički spis, već samo privatna izjava.¹⁴⁶ Pogodbe ustupa nasljednih prava također su često vezane uz isplatu miraza, iako ne uvijek. Primjerice, u jednoj je pogodbi kojom sestra pravo na očevu ostavštinu ustupa svojoj maloljetnoj braći, navedeno da sestra, prema očevoj posljednjoj volji, dobiva "pristojnu opremu pri udaji", odnosno opremu "kako je u težačkoj ruci uobičajena".¹⁴⁷ Zanimljiva je i pogodba ustupa nasljednih prava iz jedne radničke obitelji, kojom se također sestra u korist braće odriče prava na ostavštinu oca, a braća joj se za uzvrat obvezuju kupiti "šivaću mašinu marke Singer" vrijednu 1.000 dinara.¹⁴⁸

Druga svjedočanstva o mirazima i odricanju od prava nasljeđivanja

Odricanje od prava nasljeđivanja bio je jedan od uobičajenih načina rješavanja imovinskih odnosa u obiteljima s većim brojem djece. Običaj je bio i znatno rašireniji nego što to svjedoče same pogodbe odreknuća i pogodbe ustupanja nasljednih prava u bilježničkim spisima. Odreknuća se spominju i u mnogim oporukama, pri čemu se ako je o tome sastavljen javnobilježnički spis navodi broj spisa, a ako nije samo se kratko navodi da se netko od potomaka već odrekao prava i da je namiren za to odreknuće. Treba pretpostaviti kako su takva odreknuća bila usmeni dogovori, odnosno da je ukupni broj osoba koje su se odricale daljnjih nasljednih prava u Splitu bio daleko veći od broja koji pokazuju same "pogodbe odreke". Neki primjeri iz oporuka već su prikazani. Ukupni broj oporuka splitskih građana u spisima javnih bilježnika međuratnog razdoblja je velik, te bi ovu vrstu spisa trebalo posebno obraditi. Ovdje ipak treba napomenuti kako se među javnobilježničkim spisima uglavnom nalaze oporuke težaka, posjednika, odnosno težaka i posjednika, dok ostala zanimanja rijetko nalazimo.

O odreknućima svjedoče i pogodbe o isplati nužnog ali su takvi spisi rijetki. Primjerice, godine 1929. kućanica Bara Kuzmanić u javnobilježničkom spisu izjavljuje da su joj njezina četvorica braće, svi težaci, isplatili iznos od 4.000 dinara "u naslov isplate pripadajućeg joj nužnog dijela 4/40. dijela u novcu, koji joj je bio odmjeren prema izboru njene braće".¹⁴⁹ Rijetkost su među biljež-

¹⁴⁶ DAS, JBSD, Kamber, 2776/1934.

¹⁴⁷ DAS, JBSD, Polić, 71/1937.

¹⁴⁸ DAS, JBSD, Uglešić, 483/1937.

ničkim spisima i izjave dane kao posvjedočenja ranijih usmenih dogovora ili iskazanih namjera, ali također mogu svjedočiti o mirazima. Primjerice, godine 1929. Anđa Grgat, rođ. Jonić, daje izjavu o tome kako je njezin otac Mate Jonić, rodnom iz Biska, nastanjen u Splitu, imao šest kćeri, te je njih pet prigodom njihovih udaja opremio. Otac joj je umro u travnju 1929., a sestra Kate se udala nakon toga u kolovozu iste godine. Davateljica izjave potvrđuje kako je otac nekoliko dana prije smrti priopćio kćerima odluku da, s obzirom na to da je njih pet opremio prilikom udaje, one sada trebaju svojoj sestri dati svaka po 5.000 dinara radi opreme za udaju. Udane su se kćeri tada suglasile s očevim zahtjevom, ali do isplate očito nije došlo jer je navedena izjava dana u svrhu sudskog postupka.¹⁵⁰ Na žalost, nisu navedene vrijednosti oprema udanih sestara iz ovog spisa.

Sva zapisana sjećanja o Splitu prve polovice XX. stoljeća sjećanja su muškaraca pa se u njima ogleda jedino muški način gledanja na običaj opremanja djevojaka prije udaje. Ivan Kovačić,¹⁵¹ težačko dijete, ojađen što mu je zbog duga obitelj veći dio njegova djetinjstva živjela u oskudici, na više mjesta u svojim sjećanjima prilično ljutito govori o, po njegovu mišljenju, prebogatim mirazima očevih sestara i općenito splitskih težačica. Nakon kratkog opisa kako mu je djed Petar umro od kapi bez oporuke negdje početkom XX. stoljeća, Kovačić nastavlja: "Takva vrst smrti bila je za braću tuga i jad, a za sestre pravi pir, jer onda ni' bija običaj davat u dotu sestran u zemji ol' kući, ven u pineziman i robi, pa se nadotale svilon i kadifon i narešile se zlaton ka tri principeše. Ti dug naš duboko se usadi u moju dušu, da ga očeš-nečeš u mojin ditinski pričan često spominjen, jer zaraj njega bi san digod gladan i samega crnoga kruva."¹⁵² Dalje Kovačić opisuje kako ni većina njihovih susjeda nije mnogo bolje živjela, a zatim iznosi zaključak kako je za svoje skromne prilike većina splitskih težačica bila sama kriva. Taj zaključak obrazlaže time što su se težaci, iako su mnogi bili i kruha gladni, odijevali lijepo i bogato. Pri tome posebno ističe djevojke koje su bile pred udajom i mlade žene koje su se bogato odijevale i kitile zlatom kojega je, kad bi dobile miraz (*dotu*) znalo biti mnogo. Miraz su dobivale neposredno prije vjenčanja.¹⁵³ Glavni je problem bio u tome što težaci nisu imali dovoljno financijskih sredstava kojima bi to odmah pokrili, već su se zaduži-

¹⁴⁹ DAS, JBSD, Katalinić, 1946/1929.

¹⁵⁰ DAS, JBSD, Kargotić, 33487/1929.

¹⁵¹ Ivan Kovačić (1897. – 1981.), težak, lučki radnik i poštari. Zapisao je više tisuća stranica sjećanja, a objavljen je samo dio koji se odnosi na njegovo djetinjstvo. Taj dio najviše govori o Splitu i životu splitskih težačica, a nastao je tijekom II. svjetskog rata. Iako se odnose na razdoblje samog početka stoljeća, otprilike između 1900. i 1915., autor na mnogo mjesta upozorava na ono što se nakon I. svjetskog rata promijenilo, te su dobar izvor i za razdoblje nakon 1918. godine. Vidi: Ivan KOVAČIĆ, *Smij i suze starega Splita*, Split 1971.

¹⁵² I. KOVAČIĆ, n. dj., 24.

vali u bankama, ali i u zelenaša koji su uzimali 10% kamata na posuđeni iznos, plus dar u naravi u svakoj prigodi kada je rodilo voće, dozrelo vino ili se zaklalo prasca. Nastale dugove su uz mnogo muke godinama otplaćivali, a često su godišnje bili u mogućnosti pokriti samo iznos dospjelih kamata.¹⁵⁴

Ovi su dugovi za težake bili teški, no Kovačić nigdje ne naglašava da su s mirazima djevojke dobivale svoj dio nasljedstva i da su time isključene iz diobe obiteljske zemlje i težačkih prava, odnosno da se davanjem miraza u nakitu i novcu zapravo otkupljivao njihov dio nekretnina. Slučaj smrti njegova djeda, slučaj je osobe preminule bez oporuke u kojem su se primjenjivale spomenute odredbe austrijskoga općega građanskog zakonika po kojem su sva djeca dobivala jednaki dio dobara. Ojađenost u obitelji zbog takve podjele pokazuje kako je takva podjela u stvarnom životu splitskih težaka zapravo bila rijetka te da su djevojke u pravilu dobivale samo nužni dio dobara, a ne jednaki dio. Ovo svjedočanstvo ukazuje i na vjerojatni razlog ne srazmjera broja oporuka splitskih težaka i posjednika u odnosu na broj oporuka osoba drugih zanimanja u spisima splitskih javnih bilježnika. Vjerojatno su upravo težaci i posjednici, odnosno osobe čiji je izvor prihoda bio vezan uz zemlju, u najvećoj mjeri sastavljanjem oporuka nastojali izbjeći zakonsku odredbu o podjeli dobara na jednake dijelove između nasljednika, dok su pripadnici ostalih zanimanja vjerojatno lakše usvajali pravilo jednakog tretmana djece pri nasljeđivanju.

Običaj kojim su djevojke opremanjem prigodom udaje isključivane od kasnije diobe one obiteljske imovine koja je omogućavala zaradu, nije ipak bila posebnost težačkih obitelji. Već je pokazano kako traga tom običaju ima i u drugim zanimanjima. Namirivanje očevih sestara koje su time isključene iz nasljeđivanja glavnine obiteljske imovine spominje i talijanski novinar Enzo Bettiza,¹⁵⁵ potomak obitelji splitskih poduzetnika i industrijalaca. On navodi kako su njegove tete po obiteljskom običaju dobile novoizgrađene kuće prilikom udaje, dok su njegov otac i stric dobili u nasljeđe udjele u vlasništvu obiteljskoga građevinskog poduzeća i tvornice cementa i cementnih proizvoda, te obiteljskih nekretnina u Splitu. Za njegove tete kuće su izgrađene u Zadru gdje su se udale, materijalom obiteljskoga građevinskog poduzeća, prema

¹⁵³ "Za tako mižerjasto življenje mlogi su spliski težaci dobar dil, ako ne baš posve, bili sami sebi krivi. Pitat ćete – kako i zašto? Najviše zaraj naše šupje spliske grandece, a ti naš beteg, ta nas batula ni' ni do danas ostavila. Sa svin tin da je jedan dil nji bi' i kruva gladan, nosili su se lipo i bogato, a najskoli ženskadija i pri odaje. A prin ven bi se jemale odat nadotale bi se svilon i kadifon i narešile zlaton, da nikor ne bi bi' reka da su to splitske težačice, koje ni pisat ni štit nisu znale, ven da su to prave bogatašice ol' prinčipeše! – Pusti po njiman naštri i skupi šudari od svile, sve sapeto zlaton, i šuška, da bi se čulo kad bi odile i na pedese' metri! Od glave do pete pune zlata i kad bi se to popizalo, bilo bi i cilo kilo, ol' malo manje." I. KOVAČIĆ, n. dj., 24.

¹⁵⁴ I. KOVAČIĆ, n. dj., 24.

¹⁵⁵ Enzo Bettiza (1927.), talijanski novinar, književnik i političar, rođen i odrastao u Splitu.

projektu tehničara istog poduzeća.¹⁵⁶ Naravno, u skladu s imovinom obitelji ovi su mirazi, odnosno nasljedni dijelovi, po svojoj vrijednosti bili iznad onih koje su dobivale težačke kćeri. No, svrha im je bila slična. Davanjem miraza djevojke su isključivane iz nasljeđivanja one imovine koja je osiguravala obiteljske prihode, samo što u ovom slučaju to nisu bila poljoprivredna zemljišta, već poduzeće i tvornica.

Zaključak

Djeca koja su dio roditeljskih dobara dobila za njihova života odricala su se daljnjeg prava nasljeđivanja ili je općenito smatrano da su za svoj dio nasljedstva namirena. U Dalmaciji se tijekom međuratnog razdoblja o takvom uređenju odnosa između roditelja i djece običavala sklapati pogodba pred javnim bilježnikom. Iako su te pogodbe najčešće nosile naslov "pogodba odreke nasljednih prava" ili kraće "pogodba odreke", nije riječ o odricanju bez ikakve naknade. Nasljedstva su se uglavnom odricale kćeri, a sinovi vrlo rijetko. Iz mnogih se pogodbi može iščitati kako su se djevojke prava nasljeđivanja odricale nakon što su dobile miraz, a vrijednost miraza ujedno je bila i vrijednost koju su dobivale kao naknadu za odreknuće. Miraz se uglavnom dobivao u novcu i pokretninama te su kćeri na taj način isključene od diobe nekretnina. Sinovi su se nasljednih prava odricali ako su se odvajali od obitelji ili su roditelji uložili veća sredstva u njihovo školovanje. I sinovi i kćeri mogli su dobiti nekretnine kao naknadu za odreknuće u, ali su takvi slučajevi rijetki i uglavnom potječu iz tridesetih godina. Običaj odricanja od prava nasljeđivanja u najvećoj je mjeri prisutan u onim slojevima stanovništva čiji su prihodi bili vezani uz zemlju, u zemljoradnika i zemljoposjednika, dok je u ostalim zanimanjima bio rjeđi, ali ipak prisutan. U obiteljima koje su imale vlastite tvrtke, nije se izbjegavalo djevojkama dati nekretnine, ali se odricanjem izbjegavalo davanje udjela u vlasništvu tvrtke.

Vrijednosti naknada za odreknuća do 1923. godine izražene su u krunama, a od 1923. godine dalje u dinarima. U razdoblju 1919. – 1923. zabilježene su naknade različitih vrijednosti u širokom rasponu od 200 do 80.000 kr., ali su niže naknade bile češće nego visoke. Najčešća vrijednost za koju su se žen-

Nakon kapitulacije Italije u II. svjetskom ratu njegova se obitelj, zajedno s drugim pripadnicima talijanske manjine, iselila u Italiju. Svoja sjećanja na djetinjstvo i mladost u Splitu te školovanje u Zadru isprepletena s poviješću obitelji građevinskih poduzetnika i industrijalaca, kao i primjedbama na suvremene događaje Betizza je zapisao sredinom 90-ih godina XX. stoljeća potaknut ratnim događajima u Hrvatskoj. Vidi: Enzo BETTIZA, *Egzil*, Milano 1996.

¹⁵⁶ E. BETTIZA, n. dj., 278.-279.

ske osobe odricale daljnjeg nasljednog prava je vrijednost od 1.000 kr. U razdoblju od 1923. do 1929. godine vrijednosti odreknuća ženskih osoba u javnobilježničkim pogodbama kretale su se od minimalnih 250 din. do visokih 120.000 din. No, većinom su to bile vrijednosti od 1.000 do 4.000 din. Slično je bilo i tridesetih godina. Vrijednosti naknada vjerojatno su bile vezane uz opće gospodarske prilike jer su najniže naknade bile najčešće neposredno nakon I. svjetskog rata, te u razdoblju 1934. – 1937. kada su se najjače osjećale posljedice velike gospodarske krize. Najviša naknada u pogodbama odreknuća zabilježena je 1930. godine, a iznosila je 400.000 dinara. Visina naknada ovisila je u prvom redu o zanimanju i imovinskim mogućnostima roditelja.

Vrijednosti naknada za odreknuće vjerojatno su u većini slučajeva odgovarale nužnom dijelu dobara, a ovakvim pogodbama, kao i oporukama, vjerojatno se nastojala izbjeći zakonska odredba prema kojoj su svi nasljednici u slučaju smrti osobe koja nije sastavila oporuku dobivali jednake dijelove. U većini slučajeva su djeca iz iste obitelji pri odricanju dobivala jednake naknade, ali ne uvijek. U manjem broju slučajeva promjene u imovinskim mogućnostima obitelji utjecale su na davanje naknada različitih vrijednosti.

SUMMARY

LET "THE INHERITANCE BE DIVIDED AMONG THE OTHER HEIRS WITHOUT REGARD TO HER JUST AS IF SHE HAD NEVER BEEN BORN" (THE CUSTOM OF SURRENDERING RIGHTS OF INHERITANCE IN SPLIT, 1919-1940)

Children who had received a portion of their parents' property during their lifetimes surrendered further rights of inheritance, or, it was commonly thought that their inheritances had been settled. In interwar Dalmatia, these types of arrangements were formalized between parents and children before a public notary. For the most part, daughters surrendered their right of inheritance, and sons only rarely. Daughters were deemed to have been compensated by the value of their dowries, while the amount of money invested into a son's education was considered adequate compensation for him. Dowries consisted of money or movable property, thus in this way daughters were excluded from landed wealth. The custom of surrendering rights of inheritance was largely practiced among that portion of the population whose livelihood was tied to the land, among agricultural workers and landowners; while it was rarer among people of other occupations, though it was still found there too. Families that owned businesses did not attempt to avoid giving property to their daughters, but they did use the surrender of rights of inheritance to avoid giving them part of their businesses. The amount of compensation paid for surrendering rights of inheritance depended first and foremost on the occupation and wealth of the parents. The value of compensations were most likely tied to the general economic conditions because the lowest levels of compensation paid were immediately after the First World War and in the period 1934-1937, when the effects of the Great Depression were most keenly felt. The value of compensations in most cases probably amounted to an important piece of property, and these types of agreements, like wills, attempted to avoid the law of inheritance that set out equal division of property among descendants in the event of an intestate death.

Key words: Inheritance Rights, Family Law, Dowries, Split 1919-1940